

PLEA BARGAIN

Praktiske problemstillinger rundt plea bargain og strl. § 59, 2. ledd

Kandidatnr: 253

Veileder: Jan Glent

Leveringsfrist: 25. november 2005

Til sammen 15.900 ord

30.11.2005

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	PROBLEMSTILLING	1
1.2	HVA ER PLEA BARGAIN?	1
1.3	AKTUALITET OG KILDER	3
1.4	AVGRENSNINGER OG DEN VIDERE FREMSTILLINGEN	5
<u>2</u>	<u>GANGEN I PROSESSEN FREM MOT EN EVENTUELL PLEA BARGAIN-AVTALE</u>	<u>8</u>
2.1	FØR POLITIET HAR NOEN MISTENKTE	8
2.2	NÅR DE HAR EN MISTENKT ELLER SIKTET	10
<u>3</u>	<u>NOTORITET RUNDT PROSESSEN SOM KAN LEDE FREM TIL EN AVTALE</u>	<u>12</u>
3.1	INNLEDNING	12
3.2	RIKSADVOKATENS RUNDSKRIV AV 26. APRIL 2000	12
3.3	DEN EUROPEISKE MENNESKERETTIGHETSKONVENSJONEN AV 4. NOVEMBER 1950 (EMK)	13
3.4	RETTSSIKKERHET	15
3.5	HENSYN SOM MÅ IVARETAS I PROSESSEN	17
3.5.1	FORUTBEREGNELIGHET	17
3.5.2	KLARHET	17
3.6	HVORDAN BØR PROSESSEN FOREGÅ?	18
3.6.1	SKRIFTLIGHET	19
3.6.1.1	Under forhandlingene om en plea bargain-avtale kan inngås	19
3.6.1.2	Selve avtalen	20
3.7	LYDBÅNDOPPTAK	21
3.7.1	GJENNOM FORSVARER ELLER MED FORSVARER TIL STEDE	22
3.7.2	EN UAVHENGIG TREDJEPART ER MED PÅ FORHANDLINGENE OG VED SELVE INNGÅElsen AV AVTALEN	23
3.8	OPPSUMMERING	23

<u>4</u>	<u>BRUK/HÅNDTERING AV OPPLYSNINGER FREMKOMMET UNDER FORHANDLINGENE</u>	<u>25</u>
4.1	OPPLYSNINGER KOMMET FREM UNDER FORHANDLINGER SOM IKKE LEDER FREM TIL AVTALE	25
4.2	OPPLYSNINGER KOMMET FREM I FORBINDELSE MED AVTALE, MEN HVOR AVTALEN SENERE BLIR BRUTT	26
4.3	OPPLYSNINGER KOMMET FREM VED AVTALE MED TREDJEMENN	28
4.4	OPPSUMMERING	29
<u>5</u>	<u>HVOR STOR KAN REDUKSJONEN MAKSIMALT BLI</u>	<u>30</u>
5.1	INNLEDNING	30
5.2	FORARBEIDENE TIL STRL.§59	30
5.3	RIKSADVOKATENS RUNDSKRIV	32
5.4	RETTSPRAKSIS – NIVÅET I DAG	33
5.4.1	HVILKE KONKRETE MOMENTER LEGGER DOMSTOLENE VEKT PÅ VED VURDERINGEN AV HVILKEN RABATT SOM SKAL GIS.	36
5.5	OPPSUMMERING/KONKLUSJON	37
<u>6</u>	<u>I HVOR STOR GRAD ER DOMSTOLENE BUNDET AV AVTALEN</u>	<u>38</u>
6.1	INNLEDNING	38
6.2	STRL. § 59, 2. LEDD	38
6.3	STRPL. § 38	38
6.4	ARGUMENTER FOR AT DOMSTOLENE BØR VÆRE BUNDET	40
6.5	ARGUMENTER MOT AT DOMSTOLENE BØR VÆRE BUNDET	41
6.6	HVA MENER RETTEN SELV OM HVORVIDT DE ER BUNDET?	41
6.7	OPPSUMMERING/KONKLUSJON	43
<u>7</u>	<u>AVSLUTNING</u>	<u>44</u>
<u>8</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>45</u>
8.1	LITTERATUR	45
8.2	LOVER	46

8.3	FORARBEIDER	46
8.4	RETTSPRAKSIS	47
8.4.1	AVGJØRELSE FRA TINGRETT	47
8.4.2	AVGJØRELSE FRA LAGMANNSRETT	47
8.4.3	AVGJØRELSE FRA HØYESTERETT	47
8.4.4	AVGJØRELSE FRA MENNESKERETTSDOMSTOLEN	48
8.5	RUNDSKRIV	48
9	<u>LISTE OVER TABELLER, FIGURER M V</u>	<u>I</u>

1 INNLEDNING

1.1 Problemstilling

Jeg har for avhandlingen valgt en praktisk tilnærmingstype i stedet for den klassiske teoretiske. Jeg har valgt ut fire problemstillinger som jeg gjennom praksis har sett at er aktuelle. Den første problemstillingen går på notoritet over den prosess som kan lede frem til en plea bargain avtale. Altså hvordan prosessen bør foregå for at man i ettertid skal kunne vite hva som er blitt avtalt og ikke. Hvordan skal notoriteten sikres? Den andre problemstillingen blir en forlengelse av den første idet jeg vil se på bruken/håndteringen av opplysninger som er kommet frem under forhandlingene. Hvordan kan politiet benytte seg av disse? I tillegg her vil jeg se på hvordan det påvirker en avtale som er kommet i stand at det i ettertid fremkommer informasjon om at siktede har begått ytterligere straffbare handlinger som ikke omfattes av avtalen. Som tredje problemstillingen har jeg valgt å se på hvor stor reduksjon i straffen som maksimalt kan gis. Kan man gå under minstestrafen som er satt i det aktuelle straffebudet, og kan man bruke en mildere straffart enn straffebudet foreskriver? Den siste problemstillingen jeg har valgt å se på er i hvor stor grad domstolene er bundet av avtaler mellom påtalemyndigheten og den siktede. Her vil jeg gå inn på både hvordan de står rettslig, og hvordan de i praksis opptrer overfor slike avtaler.

1.2 Hva er plea bargain?

Noen god oversettelse av uttrykket ”plea bargain” har vi ikke i det norske språk. Slår man opp i en ordliste¹ står begrepet forklart som ” tiltaleoverenskomst, dvs. avtale mellom påtalemyndigheten og tiltalte der sistnevnte erkjenner seg skyldig i en mindre alvorlig forbrytelse enn den han opprinnelig var tiltalt for.”. Dette er en form for plea bargaining som er hyppig brukt i USA. I Norge derimot er denne formen ikke tillatt. Dette går frem av Riksadvkatens rundskriv av 26. april 2000 som sier at det ikke er lov til å henlegge saker som del av en avtale med siktede. Den plea bargain varianten som har utviklet seg gjennom praksis i Norge relaterer seg til å gi rabatt i straffen som

¹ Engelsk-Norsk juridisk ordbok av Åge Lind

vederlag for en tilståelse. I dag er det en ubestridt adgang til å bruke denne formen i det den er lovfestet i strl. § 59, annet ledd. Dette skjedde ved lov nr. 7/2000. Gjennom denne bestemmelsen er nå domstolene pliktige til å se hen til at siktede har tilstått når de skal utmåle straff for en handling. Den gir imidlertid ikke påtalemyndigheten kompetanse til å inngå avtaler om straffen.

Vi har flere som har prøvd å lage gode norske begreper som skal erstatte plea bargain i det norske språk, men ingen med særlig hell. Direkte oversatt betyr begrepet påstand – forhandling/avtale. Dette dekker også bare en del av begrepets betydning, nemlig at man forhandler og blir enige om hvilken påstand som skal nedlegges. Heller ikke her dekkes den mest brukte måte i norsk rett, forhandlinger om rabatt i vederlag for tiltaltes tilståelse.

I vid forstand dekker begrepet plea bargain tilfeller der siktede avgir en tilståelse på grunn av sin generelle kunnskap om at det normalt vil føre til en mildere straff. I snever forstand dekker det bare de egentlige forhandlinger og avtaler mellom påtalemyndigheten og siktede. I denne avhandlingen vil jeg se på plea bargain i vid forstand. Jeg vil altså komme inn på både de tilfeller hvor det er inngått en avtale, og tilfeller hvor tilståelse gis i håp om at domstolene vil sette straffen lavere på dette grunnlag.

Nils Christie har lansert begrepet ”forhandlingstilståelse” eller ”tilståelsesforhandlinger”.² Dette angir det sentrale ved plea bargain, og da det mest sentrale i norsk rett, at siktede tilstår etter forhandlinger med påtalemyndigheten. Det begrepet imidlertid ikke dekker, er tilfeller der forhandlingene knytter seg til opplysninger siktede har om medskyldige. Et annet begrep som er lansert er ”strafferettslig forlik”.³ Dette uttrykket legger fokus på at partene enes om resultatet, og er derfor heller ikke helt dekkende.. Et mer dekkende uttrykk er, ifølge Gert Johan Kjellby, ”straffeprosessuelle forlik”.⁴ Dette dekker enighet som oppnås etter

² Kriminalitetskontroll som industri. Mot GULAG vestlig type? (1993), s. 137

³ Oddvar Ege, Forlik i straffesaker i tysk straffeprosess, Juristkontakt nr. 3 1994, s. 13-16

⁴ Forhandlinger og avtaler mellom påtalemyndigheten og siktede – straffeprosessuelle forlik?, Kritisk Juss nr. 4 1996, s. 227-256

forhandlinger både om spørsmål knyttet til saksavviklingen og om spørsmål knyttet til skyld- og straffespørsmålet. Det som gjør at heller ikke dette uttrykket er et helt dekkende alternativ til plea bargain er at det gir inntrykk av at forhandlingenes utfall har rettsvirkninger som en bindende avtale. Dette gir som det vil fremkomme i den videre fremstillingen et galt inntrykk. Det positive med dette begrepet er at det får frem at avtalene går på prosess mer enn materiell straff.

Siden vi ikke har noe godt norsk begrep vil jeg bruk begrepet plea bargain i den videre fremstillingen. Det jeg da mener er avtale mellom politi/påtalemyndigheten og den siktet eller mistenkt i en sak hvor påstand om lavere straff gis som vederlag for tilståelse eller opplysninger om andre. Som sagt over vil jeg også se på tilfeller hvor lavere straff gis for tilståelse uten at det er inngått en uttrykkelig avtale.

Når jeg skriver om hvordan avtaler blir inngått betegner jeg dette som forhandlinger. Dette uttrykket blir en samlebetegnelse på alt som foregår forut for inngåelsen av en avtale. Bare i unntakstilfeller er det faktiske forhandlinger som leder frem til en avtale, som regel dreier det seg om uformelle samtaler som finner sted i ulike sammenhenger. Jeg bruker altså uttrykket forhandlinger om alle disse tilfeller.

1.3 Aktualitet og kilder

Temaet er meget aktuelt i det praktiske liv. Plea bargain er hyppig brukt⁵, men grensene er uklare, og det er i liten grad lovfestet, og derfor kan forutsigbarheten være manglende. Det vi har er strl. § 59 som gir domstolene plikt til å se hen til at tiltalte har tilstått ved utmålingen av straffen. Den sier imidlertid ikke noe om vektleggingen av tilståelsen og å inngå avtaler rundt denne. Spørsmålet blir således om bestemmelsen er anvendbar i avtaletilfeller. Den gjelder for domstolenes utmåling av straffen, men gir ikke påtalemyndigheten noen hjemmel for å love mildere straff. Det påtalemyndigheten kan få ut av denne bestemmelsen i forkant av domstolsbehandlingen er at den kan brukes som et argument for at tiltalte bør gå inn på en avtale. De kan informere om at

⁵ Dette har jeg fått kjennskap til gjennom mennesker i påtalemyndigheten og forsvarere som jeg har snakket med om temaet.

domstolene legger vekt på tilståelsen, og forklare at de ofte vil følge påtalemyndighetens påstand om en lavere straff.

Noen avklaringer har vi fått gjennom forarbeider og praksis til bestemmelsen, men vi må regne med at de nærmere grensene vil bli lagt gjennom praksis i fremtiden. Noen retningslinjer gis også i Riksadvokatens rundskriv av 26. april 2000 som omhandler ”Vederlag til politiets kilder og provokasjon som etterforskningsmetode”. Etter rundskrivets del II pkt. 3 er det å påstå redusert straff i bytte mot bistand til politiet under etterforskningen en form for vederlag som omfattes av rundskrivet. Rundskrivet i seg selv er kun bindende for påtalemyndigheten, men siden vi har lite lovbestemmelser på området, og også på grunn av at rundskrivet ”...i det vesentlige er basert på tidligere retningslinjer og praksis...”, som ”...synes å ha fått alminnelig tilslutning ved behandlingen i Justiskomiteen og i Odelstinget...”⁶ mener jeg rundskrivet må få større vekt enn hva rundskriv normalt har. Når retningslinjene har tilslutning i Justiskomiteen og Odelstinget kan man på et vis si at de er uttrykk også for lovgivers vilje. Jeg vil på dette grunnlag legge stor vekt på rundskrivet i min fremstilling.

Forarbeidene til strl. § 59 sier ikke mye om plea bargain. Det som sies der er at vi ikke har et slikt system hos oss i dag, og at spørsmålet må utredes før det eventuelt kan tas i bruk, jfr. Ot.prp. nr 64 1998-99 pkt. 7.3 og NOU 1997:15. I det første av de to nevnte sies også at om det blir aktuelt å utrede spørsmålet, så vil det først være nyttig å avvente og se hvordan praksis utvikler seg. Ut over dette sies ikke mer om tilfeller hvor avtaler blir inngått i forkant av en rettssak. De holder seg til å omhandle tilfeller hvor tiltalte tilstår, men hvor det ikke er inngått noen avtale på denne bakgrunn.

Rettspraksis vil også bli brukt mye. Hvor mye relevant rettspraksis vi har varierer for de ulike problemstillingene jeg skal se på. Vi har mye rundt hvordan domstolene vektlegger tilståelser og hvor mye rabatt de gir. Alle avgjørelsene jeg kommer til å ta med rundt dette går ikke direkte på tilfeller hvor det foreligger en avtale, og nevner ikke begrepet plea bargain, eller sier uttrykkelig at det er inngått en avtale. Jeg har kun klart å finne fire dommer som bruker uttrykket plea bargain, tre fra lagmannsrett og en fra

⁶ Rundskrivets del I, andre avsnitt

tingrett.⁷ De andre jeg kommer til å bruke går direkte på strl. § 59, 2. ledd. I mange av dommene er straffen satt ned på grunn av denne og ikke på grunn av at det foreligger en avtale. Jeg vil likevel ta med en del slike dommer idet jeg finner at de belyser mine problemstillinger. Særlig gjelder dette i forhold til spørsmålet om hvor stor rabatt som kan gis. Når det gjelder notoritet og bruk av opplysningene finner vi derimot ikke så mye rundt dette i rettspraksis.

Vi har allerede lang praksis for at en form for plea bargain er godtatt i norsk rett, dette dreier seg om bruken av forelegg. Et forelegg er et tilbud fra politiet til den de mener har begått et lovbrudd om å unnlate rettergang, og få saken oppgjort på stedet. Den som får forelegget kan da vurdere om den vil ta dette tilbudet, og dermed inngå en avtale om at saken er oppgjort med dette. Han kan også velge å ikke inngå denne avtalen, slik at politiet da må vurdere hva som skal skje videre med saken, om de vil bringe den inn for retten eller ikke. Det som skiller denne avtalen fra en avtale om tilståelse er at ved å godta et forelegg betyr ikke dette at man sier seg skyldig i den overtredelsen politiet påstår, det betyr bare at man godtar forelegget og er ferdig med saken.

1.4 Avgrensninger og den videre fremstillingen

Plea bargain kan brukes i alle typer saker. Motivasjonen for å gi seg inn på forhandlinger for å se om det er mulig å få i stand en avtale er ulik for de involverte parter. For politiet og påtalemyndigheten vil det ofte være hensynet til å skaffe bevis som er det overordnede, og det å kunne skaffe bevisene raskere. Videre vil politiet kunne motiveres av at de ser muligheten til å spare tid og ressurser, da særlig i saker som gjelder personer som har begått en rekke mindre lovbrudd. Her vil det være tidkrevende å skaffe bevis for hvert enkelt. De sakene hvor det kanskje er aller mest brukt er i narkotikasaker, særlig gjelder dette for avtaler som går ut på å gi opplysninger om andre impliserte i saken. I slike saker er det som regel mennesker langt nede i nettverket som politiet får tak i, og det er selvsagt mer interessant å få tak i bakkmennene. Disse er det ofte vanskelig å skaffe bevis mot og de vil derfor gjerne slippe unna hvis ikke politiet får opplysninger om de fra andre involverte i samme nettverk. Videre kan det være hensynet til eventuelle fornærmede ved lovbruddet som motiverer en avtale.

⁷ TOSLO-2004-36427, LG-2004-35389, LB-2001-2430 og LA-2001-641

Spesielt i sedelighetssaker kan en avtale virke skånsomt overfor offeret, idet det her kan ha mye å si for offeret av overgriperen tilstår. Grunnen er at det i mange tilfeller ikke er så enkelt å skaffe bevis. I tillegg er slike saker særlig tunge for offeret og det er dermed en ekstra belastning å føle at man kanskje ikke blir trodd. Det vil også ofte være en stor påkjenning å måtte vitne i en slik sak, og dette kan offeret som regel slippe dersom tiltalte har tilstått. På denne måten blir saken enklere for offeret ved at usikkerheten ikke blir så stor, og bearbeidelsen av overgrepet kan bli enklere. For siktede vil motivasjonen for å inngå en avtale som hovedregel være å sikre seg den rabatten han kan oppnå. Videre kan en tilståelse i seg selv være gunstig for siktede. Han trenger også å komme seg videre. Ved å tilstå får han gjort opp for seg og blir ferdig med forholdet.

Praksis rundt strl. § 59 viser at reduksjon for tilståelse også gis hvor de objektive bevisene mot tiltalte er klare. Som eksempel her vil jeg nevne Rt. 2005 s. 314. I denne saken ble siktede tatt med stoff på seg slik at politiet allerede satt på bevisene, likevel mente Høyesterett at det var riktig å gi rabatt i straffen fordi han tilsto forholdet. Jeg vil komme nærmere inn på denne avgjørelsen i pkt. 5.

I avhandlingen behandler jeg også tilfeller hvor man får rabatt for opplysninger som gis om andre involvert i samme eller andre saker. Disse tilfeller er ikke regulert av strl. § 59, men metoden brukes i praksis. Spørsmålet ble vurdert av lovgiver i forbindelse med vedtakelsen av § 59, men ikke tatt med i bestemmelsen. Betydningen av dette kommer jeg tilbake til i pkt. 5, idet det får betydning i forhold til den rabatt som gis.

Jeg vil også nevne at det kan være enklere for politiet å inngå avtaler i saker hvor det ikke er noen fornærmet. Her trenger de ikke å ta hensyn til en tredjepart ved forhandlingene. En avtale kan for fornærmede føles som en krenkelse idet overtrederen slipper ”billigere unna”. Et spørsmål her er om det kan være en mulighet at politiet tar fornærmede med på råd før ev eventuell avtale inngås, slik at denne også godtar avtalen. Dette kan føre til at avtaler kan bli vanskeligere å få i stand, og som en følge av dette at det blir færre avtaler. Argumentet kan imidlertid få fornærmede til å føle at hensynet til loveovertrederen er viktigere enn hensynet til han. Det å ta fornærmede med på råd er imidlertid mot grunnprinsippene i vår straffeprosess, hvor fornærmede ikke har noen selvstendig stilling i prosessen rundt å straffe lovovertridere. Det er samfunnets

oppgave å straffe, ut fra hva samfunnsforholdene på tidspunktet for forgåelsen tilsier at er riktig straff.

2 GANGEN I PROSESSEN FREM MOT EN EVENTUELL PLEA BARGAIN-AVTALE

I dette avsnittet vil jeg se litt på hvordan en typisk straffesak utarter seg. Når, i mellom begåelsen av en straffbar handling og pådømmelsen i retten, er det mulig å inngå en avtale? Her vil jeg minne om det jeg har sagt over om at strl. § 59 etter ordlyden kun gjelder for sakens behandling i retten, men at den kan ha innvirkning på påtalemyndighetens muligheter til å forhandle. Disse forhandlingene kan finne sted på ethvert trinn i prosessen. Grunnen til at jeg vil se på prosessen er at jeg mener dette kan belyse i hvilke situasjoner de problemer jeg senere skal se på kan oppstå. Jeg tror det vil være enklere å se problemene når man vet litt om når i prosessen avtaler inngås og på hvilken måte. Viktig å huske på er at det som regel vil være mer å oppnå ved plea bargain hvis man får i stand en avtale tidlig i prosessen. Desto tidligere man får tilståelsen eller andre opplysningene, desto mindre ressurser vil man antakelig trenge for å oppklare saken og den vil bruke mye kortere tid gjennom systemet. For ressursene som går med til selve rettsforhandlingene vil det ikke ha så mye å si når under etterforskningen avtale inngås. Her er det vesentlige at opplysningene foreligger før rettsforhandlingene begynner eller fremkommer helt i starten av disse, slik at bevisføringen kan bli forenklet. Initiativet til å inngå en avtale kan komme både fra politiet eller påtalemyndigheten og fra siktede selv.

2.1 Før politiet har noen mistenkte

Den vanlige gangen er at en straffbar handling blir begått og når politiet får kunnskap om denne setter de i gang en etterforskning. Kunnskap om den straffbare handlingen kan de få enten ved at noen inngir en anmeldelse eller ved at de selv oppdager forholdet, for eksempel ved patruljering. Før de har noen mistenkte kan spørsmålet om plea bargain kun dukke opp ved at politiet prøver å få opplysninger fra noen som er involvert i en annen sak. Initiativet vil her som regel tas av politiet, men det kan være at en tiltalt i en annen sak selv tar kontakt med politiet for å prøve å få til en avtale på bakgrunn av opplysninger han sitter inne med. Her går forhandlingene ut på at denne personen forespeiles fordeler i denne andre saken mot at han gir opplysninger han måtte sitte inne

med om den nye saken politiet etterforsker. Dette er en form som kan være problematisk, da informanten ofte kan gi inntrykk av å sitte inne med flere opplysninger enn han faktisk gjør. En slik person kan fort finne på å gi uriktige opplysninger. Sitter han i en situasjon han ser på som vanskelig kan han se det som en enkel utvei å finne på noe om en annen for å slippe lettere unna selv. Han vil som regel ikke føle at han har så mye å tape på å gi uriktige opplysninger.

Denne måten kan også brukes i forhold til personer som allerede har fått dom og sitter på soning. Jeg er gjennom personer⁸ som arbeider med strafferett i praksis kjent med at det har blitt lovet en mildere soning mot å gi opplysninger i verserende straffesaker. De blir for eksempel lovet overflytting til et fengsel med lavere sikkerhetsgrad. Dette er imidlertid ikke offisielt godtatt, og påtalemyndigheten vil bruke den sjelden og i liten grad stå offentlig frem med det hvis de gjør dette. I tillegg kommer at det her er kriminalomsorgen som avgjør om en innsatt skal få lempeligere soning, og der er ikke sikkert at de følger politiets anbefalinger. Til slutt kommer at det også her selvsagt er store sjanser for at opplysningene som gis er uriktige, idet han som i tilfellet over ikke vil føle at han har så mye å tape på dette.

Selv om politiet ikke kan stole fullt ut på opplysninger de får i disse sammenhengene kan de allikevel være til stor hjelp under etterforskningen. De kan føre til at det foretas etterforskningskritt som ellers ikke ville blitt foretatt, og man kan gjennom disse skaffe viktige bevis. Selvsagt er muligheten til stede for at de etterforskningskritt som blir tatt på en slik bakgrunn ikke gir noe resultat, slik at man har kastet bort tiden. Den som har gitt opplysningene kan ha funnet på opplysningene for å få en fordel tilbake, eller han kan ha gitt bevisst gale opplysninger for å føre politiet på villspor. Han kan også være feilinformert, slik at han gir opplysninger som han tror er korrekte, men som ikke er det. Dette kan dermed føre til noe bortkastet ressursbruk. Likevel mener jeg at det er forsvarlig å etterforske ut fra opplysninger gitt av nevnte personer så lenge man har foretatt en helhetsvurdering og kommet til at det er verdt det. Vurderingen må da blant annet skje ut fra hva hvilke andre spor de har å gå etter. Dette blir en vurdering lik den som må tas for alle etterforskningskritt som politiet foretar. Det vil alltid være en sjanse for at etterforskningskritt ikke leder frem.

⁸ Personene vil ikke navngis idet metoden ikke er offisielt godtatt.

2.2 Når de har en mistenkt eller siktet

Når politiet har kommet så langt i etterforskningen at de har fått en mistenkt eller siktet, kan det bli aktuelt å forhandle med denne. Her er deres forhandlingskort å forespeile han muligheten for at de vil påstå en mildere straff enn det handlingen skulle tilsi. Det politiet her er ute etter er en tilståelse eller opplysninger om eventuelt medskyldige. I tillegg kan de være ute etter opplysninger vedkommende måtte ha om andre straffbare forhold.

Når det gjelder opplysninger om tredjemenn i samme eller andre saker må man som nevnt ovenfor være klar over at opplysningene fort kan være gale.

Når det gjelder vedkommendes egen tilståelse kan man regne med at det er større sjanse for at denne stemmer, men vi har også en del eksempler på at gale tilståelser blir avgitt. Grunnene til dette kan være mange. For mange er møtet med politiet i seg selv skremmende og de kan tenke at det er bedre å tilstå å bli ferdig med saken. Særlig gjelder dette hvor de blir informert om at det er bedre for de å tilstå for da vil de bli behandlet mildere. Noen har også en tendens til å tilstå handlinger andre har gjort for å få oppmerksomhet. Selv om dette kun gjelder et fåtall personer er det en mulighet politiet må være klar over.

Det viktigste hensynet til at rettsvesenet tolererer plea bargain-avtaler anses å være prosessøkonomiske hensyn. Dette tilsier at en avtale bør søkes å få i stand så tidlig som mulig, slik at saken kan løses ved bruk av minst mulig ressurser. Men mye kan også spares ved at siktede tilstår etter at saken er ferdig etterforsket, men før den er pådømt i retten. Her vil innsparingene komme som følge av en kortere rettergang, ved at man ikke trenger den samme kompliserte bevisførselen i retten som man ville trengt uten en tilståelse. Saken kan altså avgjøres ved en tilståelsesdom, hvor det kun er en dommer og det ikke er behov for annen bevisføring enn tiltaltes egen forklaring.

I en sak vil politiet ofte ha kontakt med en mistenkt eller siktet før et formelt politiavhør foretas og vedkommende eventuelt kommer med en tilståelse. Hva denne kontakten går

ut på og om den går gjennom forsvarer eller direkte mellom politiet og mistenkte eller siktede varierer. Går den direkte er det meget vanskelig å vite hva som er blitt sagt og lovet. Dette kan skape problemer i ettertid. Hvordan dette kan unngås vil jeg se på under pkt. 3, der problemstillingen er hvordan notoritet rundt avtaleinngåelsen kan sikres.

3 NOTORITET RUNDT PROSESSEN SOM KAN LEDE FREM TIL EN AVTALE

3.1 Innledning

Under dette punktet skal jeg se på hvordan notoriteten rundt den prosessen som kan lede frem til en plea bargain-avtale kan sikres. I dag inngås slike avtaler gjerne gjennom uformelle samtaler politiet og påtalemyndigheten har med enten den mistenkte eller siktede eller dennes forsvarer. Sjelden blir noe skrevet ned. Dette åpner derfor for at det kan bli tvil rundt hva som er lovet, og hvordan man er kommet frem til den tilsynelatende enigheten. Dette kan gjøre informasjon som den siktede kommer med mer usikker, og vanskeligere å etterprøve riktigheten av. Ingen vet hva vedkommende er blitt forespeilet som motytelse for opplysningene han har kommet med. Og i ettertid når saken først kommer opp er det ikke sikkert de involverte i forhandlingene husker helt hva som er blitt sagt og ikke. På dette tidspunkt har de "lagt bort" saken og er i gang med en ny, og kanskje har de jobbet med flere andre saker i mellomtiden. Dette skulle tilsi at mye kunne løses ved at avtalene ble inngått skriftlig. Allikevel er det gode argumenter mot en slik løsning. Det blir her en avveining mellom rettssikkerhet og prosessøkonomiske hensyn og hensynet til å få oppklart saker, og oppklart de raskere.

3.2 Riksadvokatens rundskriv av 26. april 2000

Rundskrivet gjelder ikke bare for vederlag, men også for bruk av provokasjon (se del I), men jeg kommer ikke til å gå inn på det her. Jeg vil konsentrere meg om del II som omhandler vederlag til kilder. I del II pkt. 1 slår rundskrivet fast grunnkrav ved bruk av vederlag. Her sies det som jeg også har sagt ovenfor at ønsket om å oppnå vederlaget kan påvirke sannheten av opplysningene som gis. Riksadvokaten sier videre at: "Politiet og påtalemyndigheten må derfor grundig og kritisk vurdere både kildens motiv for å gi informasjon og innholdet i opplysningene. Det er også maktpåliggende at de tjenestemenn som har kontakt med kilder, opptre slik at det ikke kan stilles spørsmål

ved deres integritet.” Videre sies det⁹ ” Det må sørges for god notoritet om politiets kontakt med kilden, slik at det i ettertid som et minimum kan dokumenteres hvem som har hatt kontakt med kilden, hvordan og på hvilket grunnlag politiet har vurdert kildens troverdighet og motiv for å gi opplysninger (generelt og i den konkrete sak), hvilket vederlag kilden er gitt eller lovet og hvilke opplysninger som er mottatt.” Hvordan denne notoriteten hensiktsmessig skal sikres sies det imidlertid ingen ting om. Det blir derfor opp til den enkelte tjenestemann som forhandler å sørge for denne notoriteten, hvis det ikke er gitt noen interne retningslinjer fra ledelsen innen hans politidistrikt.

Ut over det som kommer frem i rundskrivet finnes ikke mange regler på området. Det bruken av plea bargain må vurderes opp mot er rettssikkerheten til den enkelte som berøres av avtalen. I vår straffeprosess har vi visse rettssikkerhetsgarantier som prosessen må foregå innenfor. Noen av de viktige av disse kommer jeg inn på nedenfor i pkt. 3.3 om EMK og flere vil jeg komme inn på i pkt. 3.4 hvor jeg skriver om rettssikkerhet.

I USA er systemet med plea bargain mye bedre utviklet enn hos oss og en viktig komponent i strafferettssystemet. Der forsøkes det å få i stand avtaler i nærmest alle saker. Disse avtalene inngås skriftlig og underskrives av begge parter. I avtalene blir de fleste spørsmål som kan komme opp regulert. Den vil typisk regulere hva som skjer hvis en av partene bryter avtalen, og hva som vil skje dersom det fremkommer nye opplysninger ut over det avtalen regulerer. Den vil også som regel si noe om hvordan politiet kan benytte de opplysninger som er kommet frem under forhandlingene. Hvis det er tilståelse det er forhandlet om vil selvsagt også denne tas med i tillegg til den avtalte straff.¹⁰

3.3 Den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4. november 1950 (EMK)

Denne er ved lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30 integrert i norsk rett. Dette betyr at den er gjeldende norsk rett på linje med

⁹ Del II, pkt. 4, nest siste avsnitt.

¹⁰ Jfr. vedlegg I som er plea bargain-avtale fra USA

resten av norges lover.¹¹ (Også før denne loven ble vedtatt var EMK gjeldende i norsk rett, jfr. strpl. § 4).

Konvensjonens art. 6 er av særlig interesse for plea bargain, denne gir krav på en ”rettferdig rettergang”. I artikkelens pkt. 3 er det regnet opp visse minsterettigheter, som blant annet omfatter retten til å eksaminere vitner og retten til dokumentinnsyn, og dette er momenter som kan komme i konflikt med bruken av plea bargain, slik at bruken må skje innenfor disse rammer. Et annet viktig moment som denne bestemmelsen inneholder er et vern mot ufrivillig selvinkriminering. Den sier ikke noe eksplisitt om dette, men Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen (EMD) har innfortolket dette i begrepet ”rettferdig rettergang”.¹² I tillegg inneholder SP¹³ art. 14 nr. 3g et uttrykkelig forbud mot tvungen selvinkriminering. Når mistenkte eller siktede inngår en avtale om å erkjenne skyld mot lavere straff, så er det nettopp å inkriminere seg selv han gjør. Bestemmelsene inneholder imidlertid ikke noe forbud mot å inkriminere seg selv, slik at den kan ikke være noe forbud mot å inngå slike avtaler. Den inneholder derimot begrensninger i hvor mye politi og påtalemyndigheten kan presse på for å få i stand avtale. Men bestemmelsen forbyr antakelig ikke mer enn hva strpl. § 92, 2. ledd gjør. Når det gjelder SP art. 14 nr. 3g så ble forholdet til plea bargain vurdert i forkant av vedtakelsen.¹⁴ Et forslag om å la bestemmelsen omfatte forbud mot løfter om belønning i form av lavere straff ved tilståelse ble forkastet. Jeg antar ut fra dette at vernet mot ufrivillig selvinkriminering ikke sier at plea bargain-avtaler ikke kan inngås.

Det sentrale for å avgjøre om plea bargain er innenfor hva konvensjonen tillater er imidlertid om vedkommende etter en helhetsvurdering av hele prosessen har fått en ”rettferdig rettergang”. Jeg kommer noe tilbake til EMK under neste punkt der jeg ser på rettssikkerhet.

¹¹ Jfr. Lovens §2.

¹² Se Funke v. Frankrike, A 256-A (1993)

¹³ FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter

¹⁴ Se Nowak: SP-kommentar s. 264, som omhandler forhistorien til SP art. 14 nr. 3g

3.4 Rettssikkerhet

Som det sies i Riksadvokatens rundskriv skaper det å gi kilder vederlag ”særlige rettssikkerhetsproblemer”. Når man bruker plea bargain er det derfor viktig å ha dette i mente og forsikre seg om at man behandler opplysningene på en måte som gjør at de involvertes rettssikkerhet blir ivaretatt. Da tenker jeg på rettssikkerheten til både den som inngår avtalen og til de som tilståelsen eller andre opplysninger som kommer frem blir brukt mot. I norsk straffeprosess har vi flere prinsipper som skal sikre rettssikkerheten til de involverte. Blant disse er in dubio pro-reo. Denne sier at tvilen skal komme tiltalte til gode. I norsk rett i dag er dette utviklet seg til at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode. Plea bargain- avtaler behøver ikke komme i konflikt med denne grunnleggende rettssikkerhetsgarantien, men metoden må brukes med denne regelen i bakhodet. Som nevnt ovenfor kan det være store feilmarginer i opplysninger påtalemyndigheten mottar som bytte i en avtale og man må da vurdere opplysningene på bakgrunn av denne regelen. Dette betyr at de må sjekke opplysningene godt og dreier det seg om fellende bevis må det ikke være noen tvil om at disse er riktige. Nå går riktignok all bevisføring ut på en helhetsvurdering slik at bevisene må ses under ett. Brukes opplysningene derimot bare som et middel for å etterforske i en bestemt retning behøver man ikke være like sikker på at de er riktige. Da vil de eventuelle fellende bevisene oppdages i den videre etterforskningen som ble foretatt på bakgrunn av opplysningene.

Et annet viktig prinsipp er det kontradiktoriske prinsippet. En side ved dette er kommet til uttrykk i strpl. § 92(1), som gir tiltalte en rett til å uttale seg. Dette skaper ingen problemer i forhold til plea bargain. Det som imidlertid kan skape problemer er en regel som kommer i forlengelsen av prinsippet, nemlig at det også gir tiltalte rett til å eksaminere vitner som påtalemyndigheten fører. Her kommer også EMK art.6, 3. ledd, pkt. d inn som gir rett til det samme for at kravet til en rettferdig rettergang skal være oppfylt. Dette vil ikke alltid være tilfelle ved plea bargain. Hvor en avtale er inngått med en annen enn den tiltalte vil ikke dette alltid komme frem under hovedforhandlingen. Det er ikke sikkert tiltalte eller dennes forsvarer får vite at det er en avtale som er grunnen til at vedkommende vitner mot tiltalte, og de kan da ikke eksaminere vedkommende rundt avtalen som er inngått. Vet de om avtalen og får muligheten til å krysseksaminere om dette er det ikke sikkert vedkommende ”husker” alt som ble sagt og lovet. En mulighet her er også å eksaminere den innen politiet eller

påtalemyndigheten som inngikk avtalen. Men også denne kan ha problemer med å huske alle detaljer da det ikke kreves at noe av det som blir gjort skal noteres ned, og denne vil antakelig ha jobbet med flere andre saker i ettertid. Dermed blir tiltaltes muligheter for å eksaminere vitner minimal.

Videre gir det kontradiktoriske prinsipp tiltalte rett til dokumentinnsyn i alle faktiske opplysninger som vedkommende domstol legger til grunn for sin avgjørelse. Retten er lovfestet i strpl. § 242. Uten dokumentinnsyn kan ikke tiltalte få et tilstrekkelig forsvar. Han får ved denne retten adgang til å kontrollere om de opplysninger som foreligger er riktige og fullstendige. Visse begrensninger er imidlertid satt ved lov hvor andre hensyn gjør seg sterkere gjeldende, dette gjelder særlig hensynet til den videre etterforskingen og hensynet til rikets sikkerhet. Det tiltalte får innsyn i er imidlertid det som er lagt som dokumenter på saken. I forhold til plea bargain er det som sagt ingen krav om skriftlighet verken i forhold til hva som blir sagt og gjort før avtale kommer i stand eller hva slags avtale som faktisk er kommet i stand. Når det ikke er noe som blir skrevet ned, eller det som blir skrevet ned ikke blir lagt som dokumenter i saken så får ikke tiltalte adgang til å gjøre seg kjent med dette. Dermed sklir en viktig bit av faktum i saken bort fra hans rett til innsyn. Også her kommer EMK art.6 om rettferdig rettergang inn, da retten til dokumentinnsyn etter EMK er ansett som et viktig element i en rettferdig rettergang.

Til slutt vil jeg kort nevne offentlighetsprinsippet. Dette prinsippet gir publikum rett til å gjøre seg kjent med det som skjer når domstolene behandler en sak. Dette skal være med på å styrke tilliten til rettsapparatet. Prinsippet har ikke så mye å si i forhold til den tiltalte, kun i forhold til allmennheten, og går derfor ikke direkte på tiltaltes rettssikkerhet. Hvis viktige elementer i saken som plea bargain ”gjemmes bort” kan dette føre til at avgjørelser ikke blir så lette å forstå for allmennheten, og dette kan igjen føre til at tilliten til rettsapparatet minsker.

3.5 Hensyn som må ivaretas i prosessen

3.5.1 Forutberegnelighet

Det finnes viktige hensyn som prosessen må ivareta. For det første har vi hensynet til forutberegnelighet. Det er viktig for de impliserte parter å kunne vite hvor de står rettslig. Dette gjelder både for politi og påtalemyndigheten, den mistenkte eller siktede og tredjemenn som blir berørt av saken. For mistenkte og siktedes del, og også for politiets og påtalemyndighetens del kan forutberegneligheten godt sikres gjennom plea bargain. De kan ikke før avtalen blir inngått forutse hva som vil skje, men ved inngåelsen av en avtale vil nettopp følgene av handling bli bestemt. Dette fordrer da at domstolene overholder de inngåtte avtaler. Det vil de som jeg skal komme tilbake til senere (pkt. 6) som hovedregel gjøre dersom de ikke finner avtalene helt urimelige, men det ligger selvsagt et usikkerhetsmoment her. For tredjemenn vil plea bargain muligens føre til mindre forutberegnelighet. Dersom tiltalte inngår en avtale vil det som regel være for å slippe billigere unna enn hva som normalt ville vært tilfellet, og det vil derfor være vanskelig for tredjemenn, typisk fornærmede i en sak å forutse hva som vil skje. Imidlertid vil vi ved bruk av avtaler over en periode antakelig utvikle en praksis som gjør det mulig å si cirka hva som kan avtales i den enkelte sak, slik at dette vil avhjelpes over tid. I tillegg forsvinner usikkerheten rundt at tiltalte kan bli frikjent.

3.5.2 Klarhet

Et annet viktig hensyn er hensynet til klarhet. Dette gjelder både i forhold til hva en eventuell avtale går ut på og hvordan den ble inngått. For politiet og påtalemyndigheten er det her særlig viktig med klarhet for å skape tillit, både i forhold til de impliserte i saken og i forhold til allmennheten. For siktede og tredjemenn er klarhet viktig for at de skal kunne forstå prosessen, og dette vil også være med å sikre forutberegneligheten. En klar avtale gjør at alle vet hva som vil skje, med unntak av den nevnte usikkerhet som ligger i at domstolene ikke er bundet av slike avtaler. Et viktig spørsmål her er hvem som har ansvaret for denne klarheten. Normalt vil dette være politiet og påtalemyndigheten. Det vil være de som er den sterkeste part og som vil være mest trent i å inngå avtaler. De bør sørge for å rydde uklarheter av veien. Jeg vil imidlertid påpeke at situasjonen avtalen inngås under varierer, og at det til syvende og sist må fortas en konkret vurdering ut fra momentene i den enkelte sak. Viktig her er hvem som var til

stede ved forhandlingene og inngåelsen, om tiltalte hadde advokat til stede eller ikke. Har han dette vil ikke politi eller påtalemyndighet alltid være den sterkeste part. Det må med andre ord foretas en helhetsvurdering av hvem som var den sterkeste part, og hvem som var nærmest til å rydde uklarheter av veien. Det kan her være naturlig å se hen til alminnelige avtalerettslige prinsipper som også gir den sterkeste parten ansvar for uklarheter, og som sier at avtaler skal tolkes mot den som var nærmest til å rydde uklarheter av veien. Her er det naturlig å nevne en ny avgjørelse fra Høyesterett¹⁵ hvor de sier at i den grad det gis tilsagn om hvilke påstand påtalemyndigheten vil legge seg på så er det særlig to ting som må klargjøres:

For det første må det klargjøres for siktede at domstolene ikke er bundet til å følge den straffepåstand som påtalemyndigheten nedlegger. Og for det annet må omfanget av de straffbare forhold som tilsagnet knytter seg til, gjøres tilstrekkelig klart.

Slik det sies her er det mest naturlig å tolke det dit hen at detter er pålegg til påtalemyndigheten, at Høyesterett mener at det er påtalemyndighetens ansvar å sørge for at disse to kravene er oppfylt. Her kom de imidlertid til at avtalen var klar slik at spørsmålet om hvem som ville hatt ansvaret hvis den ikke hadde vært det ikke ble satt på spissen.

Et viktig spørsmål er også hvordan avtaler forholder seg til andre straffbare forhold som siktede måtte ha begått, men som ikke omfattes av avtalen. Her kan det blir spørsmål om alle skal anses omfattet av avtalen eller om politiet og påtalemyndigheten står fritt til å forfølge disse utenom. Dette er tema for drøftelsen i pkt. 4, og det vises derfor til denne.

3.6 Hvordan bør prosessen foregå?

Under dette punktet vil jeg skissere noen muligheter for å ivareta de rettssikkerhetsproblemer som jeg har antydnet ovenfor. Løsningene må ivareta hensynene og reglene jeg har skissert ovenfor. Jeg vil ikke komme med noen klare løsninger men det vil bli en de lege ferenda – drøftelse, der mine meninger får en sentral plass.

¹⁵ Avgjørelse av 03.11.2005

To viktige spørsmål her er hvor omfattende og konkrete avtalene bør være og hvem som har ansvaret for eventuelle uklarheter. Min mening i forhold til dette er at avtalene bør inneholde hovedpunktene, men de må ikke bli for omfattende for da vil mange av fordelene med plea bargain bli borte. Ansvaret for uklarheter bør i hovedsak ligge hos politiet eller påtalemyndigheten, men med de modifikasjoner jeg har antydnet ovenfor. Grunnen til at jeg mener dette er at de er nærmest til å bære denne risikoen. De er som regel den sterkeste parten, og det er mest naturlig at de utformer avtalene.

3.6.1 Skriftlighet

Skriftlighet kan bøte på en del av problemene plea bargain skaper, men etter min mening kan dette også i mange tilfeller virke ødeleggende på systemet. Nå skal det sies her at de fleste avtaler som kommer i stand er greie og ingen er interessert i hvordan de er kommet i stand. Problemene oppstår først dersom en av partene bryter avtalen, eller hvor avtalen er inngått med tredjemann og noen ønsker å gå den etter i sømmene. Problemer oppstår også hvor det i ettertid blir uenighet om hva som faktisk er avtalt.

3.6.1.1 Under forhandlingene om en plea bargain-avtale kan inngås

Her tenker jeg på de samtaler politiet og påtalemyndigheten har med mistenkte eller siktede og eventuelt hans advokat for å finne ut om det kan være mulig å komme frem til en avtale. Dette kan dreie seg om en kort oversiktelig samtale som leder frem til en klar avtale, eller det kan dreie seg om mange samtaler over lang tid hvor mye blir sagt, for deretter å bli tatt tilbake, og lignende ting kan bli sagt på nytt. Disse samtalene kan med andre ord bli ganske uoversiktlige, og det kan være vanskelig for partene å huske eksakt hva som er blitt sagt, og eventuelt lovet. Her kan det å notere ned hovedpunktene være en mulighet. Men skal dette fungere er det viktig at begge parter ser over det som er skrevet ned slik at det ikke er noen misforståelser. Notatet vil ikke være til mye hjelp i ettertid hvis det bare sier hva den ene parten mener har blitt sagt og gjort. En annen ting er at dersom politiet og påtalemyndigheten, og forsvareren der denne er til stede, har laget seg noen notater rundt hva som er skjedd er det som regel bedre enn om ingenting rundt disse samtalene er skrevet ned.

Problemet med å skrive ned alt, særlig hvis begge parter skal lese over det som er skrevet og si seg enig at det er nettopp dette som er blitt sagt, er at prosessen fort blir mye tyngre og lengre. Mye av poenget med plea bargain er at det skal lette prosessen, og få ting til å gå raskere gjennom systemet.

Et annet problem er at antakelig vil ikke like mange avtaler komme i stand hvis man må skrive ned alt som foregår. I dag kommer de fleste avtaler i stand gjennom uformelle samtaler mellom forsvarer og påtalemyndigheten¹⁶, og skulle alt de snakket om skrives ned ville mange vært mye mer forbeholdne og forsiktige med hva de forespeilet den annen part. Nå kan man si at dersom det de snakker om er sånn at de ikke vil skrive det ned, så kreves det ingen beskyttelse gjennom rettssystemet. Her kommer imidlertid det inn igjen at mange færre avtaler vil bli inngått, og mange saker vil derfor dra seg ut unødig. Dette kan da skape lengre køer i rettssystemet, og dyrere retterganger.

3.6.1.2 Selve avtalen

Når det gjelder selve den avtalen som inngås kan det være større grunn til å kreve skriftlighet. Her er det naturlig å se på det amerikanske systemet hvor plea bargain er nye mer utviklet og brukt enn hos oss. Der er det vanlige at avtalene inngås skriftlig, med underskrifter av begge parter. Og det er også vanlig at det er tatt med hva som skal skje dersom avtalen blir brutt.¹⁷

Fordelen med å inngå avtalen skriftlig er selvfølgelig at det i ettertid ikke er noen tvil om hva partene er blitt enige om. Videre kan misforståelser letter unngås når de punktene man er blitt enige om skrives ned og leses gjennom og vedtas av partene. Imidlertid kan ikke alle muligheter for misforståelser ryddes av veien på denne måten, språket vårt er flertydig, og alle det blir inngått avtaler med er ikke like ressurssterke. Noen vil muligens skrive under en avtale fordi det virker som den letteste måten å komme seg unna en ubehagelig situasjon på der og da. Dette argumentet kan være vanskelig å komme noen vei med når påtalemyndigheten sitter med en underskrevet avtale. Her kommer vi igjen tilbake til at det kan være en fordel å ha noe skriftlig fra

¹⁶ Dette er en påstand som har sitt grunnlag i opplysninger jeg har fått fra forsvarere og representanter for påtalemyndigheten jeg har snakket med om temaet.

¹⁷ Se vedlegg 1, som er eksempel på en slik avtale fra USA.

forhandlingene som har foregått i forkant av avtalen. Altså kan ikke alle uklarheter ryddes av veien ved å forlange skriftlighet, men mange kan bøtes på ved bruk av denne fremgangsmåten.

Problemet her er som over at det tar mer tid å sette opp avtalene skriftlig. Jeg mener likevel at dette argumentet ikke er så sterkt her som det er under prosessen som leder frem til avtalen. Selve avtalen behøver ikke ta så lang tid å sette opp, og jeg mener det er viktigere å ha denne klar enn å vite nøyaktig hva som har skjedd i forkant av inngåelsen. Men er avtalen ikke med mistenkte eller siktede selv, men med en tredjemann, er det ofte vel så viktig at prosessen frem er godt dokumentert som at selve avtalen er det. Her er det som regel prosessen som vil være mest interessant i tiltaltes forsvar. Hva er grunnen til at tredjemann har inngått en slik avtale som han har? Det er her troverdigheten hans kan svekkes. Det kan være av stor betydning for forsvaret å vite om opplysningene kom stykkevis eller samlet. Kom de stykkevis etter som politiet gav den de avhørte opplysningene, vil dette kunne indikere at han tilpasset sin historie til disse. Imidlertid kan også det at de kom samlet vise svakheter ved forklaringen. Det kan være at den var innøvd på forhånd. Altså kan det være mye her for forsvaret å ta tak i.

3.7 Lydbåndopptak

En løsning som vil sikre notoritet rundt hva som er sagt, uten at partene trenger å bruke noe tid på det, er hvis samtaler der avtalen blir diskutert tas opp på bånd. Her vil det ikke være noen tvil om hva som er blitt sagt. Det vil imidlertid være nesten umulig å få alle disse samtalene på bånd i mange saker. Ofte skjer forhandlingene ved at en i påtalemyndigheten tar en telefon til forsvarer hvor de snakker om en del ting og etter hvert kommer inn på muligheten for en avtale. Det vil nesten være umulig å få alle samtalene på bånd, og det kan bli en tidkrevende jobb å høre gjennom alle i ettertid. I tillegg kommer det inn at partene vil føle seg overvåket om alle samtaler dem i mellom skal tas opp på bånd. Her kommer den diskusjonen som går i dag om hvor overvåket samfunnet skal være inn. Skal dette gjennomføres må forhandlingene muligens foregå i mer formelle møter mellom partene, og det er ikke i slike fora de fleste avtaler kommer i stand i dag.

3.7.1 Gjennom forsvarer eller med forsvarer til stede

At alle forhandlinger og også selve avtaleinngåelsen skal foregå gjennom forsvarer kan bøte på en del problemer. Denne kjenner som regel systemet bedre og vil kunne råde klienter i forhold til situasjoner de føler som ubehagelig, slik at ikke avtaler blir inngått bare fordi det virker som den enkleste utveien i øyeblikket. Det kan også være enklere å få tiltalte med på en avtale dersom hans forsvarer råder han til det. Tiltalte vil kunne være skeptisk til politiet og tro at de forsøker å lure han. Hvis derimot også forsvareren har vurdert avtalen og råder han til å gå inn på den vil han føle seg tryggere. På den annen side kan det at forsvareren er inne i bildet i en del tilfeller føre til at det blir vanskeligere å komme til enighet om en avtale. Forsvareren vil muligens stå hardere på kravene enn hva en tiltalt vil, slik at det ikke blir like enkelt å komme til enighet. Jeg anser imidlertid dette som en trygghet for tiltalte som bør ligge der fremfor hensynet til at avtaler enklere kan komme i stand. I tillegg vil dette gi større sikkerhet for at avtalene blir balanserte og det vil trygge vedkommendes rettssikkerhet. Dette vil selvsagt medføre noen ekstrakostnader, men jeg mener det er forsvarlige kostnader å ta. På denne bakgrunn mener jeg det kan være en mulighet å se på reglene som gir rett til forsvarer. Etter dagens regler vil en mistenkt som regel ikke ha krav på forsvarer på det stadiet i prosessen som forhandlingene pågår. Han står etter strpl. § 94, 1. ledd fritt til å la seg bistå av forsvarer under slike forhandlinger, men da må han betale han selv. På grunn av dette vil retten for mange være illusorisk idet kostnadene til forvarer vil overstige det de har muligheter til å betale. For at en person skal ha rett til å få en forsvarer oppnevnt på statens regning må enten tiltale være tatt ut, eller han må sitte i varetekt, jfr. strpl. §§ 96 og 98. Som vi har sett over vil mange forhandlinger foregå utenfor disse tilfellene. Det finnes en regel i strpl. § 100, 2. ledd om at han kan få oppnevnt forsvarer også hvor "særlige grunner" tilsier at han bør ha det. Etter dagens praksis gir ikke denne bestemmelsen ubetinget krav på forsvarer når det innledes forhandlinger med sikte på en avtale. En mulighet her er at en mistenks rettigheter til forsvarer også under etterforskningsfasen utvides, slik at han får oppnevnt forsvarer til å bistå han i forhandlinger med politiet og påtalemyndigheten. Dette vil selvsagt også medføre ekstrakostnader, men jeg mener de kan forsvares ut fra siktedes krav på rettssikkerhet.

Blir en avtale inngått med en tredjemann hjelper det imidlertid ikke så mye at dennes forsvarer er til stede, denne vil selvsagt ivareta sin klients interesser, og ikke siktedes.

Spørsmålet her blir om siktedes forsvarer kanskje burde være til stede under forhandlingene med denne tredjemannen. Dette blir imidlertid nærmest umulig å gjennomføre. Når forhandlinger med denne starter er det ikke sikker politiet og påtalemyndigheten en gang vet hvem som vil bli den fremtidige siktede i saken. En annen teoretisk mulighet da er at en uavhengig tredjepart er til stede under forhandlingene.

3.7.2 En uavhengig tredjepart er med på forhandlingene og ved selve inngåelsen av avtalen

Dette kan ha sine fordeler for å sikre notoritet, men jeg tror ikke det er noen løsning. Da blir plutselig forhandlinene et slags formelt møte, og det er i uformelle samtaler de fleste avtaler inngås. Inn her kommer også spørsmålet om tid og kostnader. Det vil antakelig ta lengre tid å få i stand avtaler og det blir dyrere når en ekstra person skal lønnes. I tillegg kommer det at denne personen bør kjenne til systemet slik en med politi- eller juristutdannelse gjør, og han må lønnes deretter. Da forsvinner mye av argumentet for plea bargain som jo går på prosesskostnadene. Videre kan det være vanskelig å få siktede til å stole på denne personen. Jeg antar derfor at dette ikke er noen god løsning.

3.8 Oppsummering

Det er ikke lett å sikre notoritet rundt plea bargain-avtaler. Det er både fordeler og ulemper med alle metodene jeg har sett på ovenfor. Etter mitt syn er imidlertid den beste løsningen å utvide adgangen til å få oppnevnt forsvarer som kan bistå under forhandlingene noe, og at man i tillegg krever at noe skrives ned. Som er minimum selve avtalen, men jeg mener det også kan være lurt at politiet og forsvareren noterer ned hovedpunktene i forhandlingene i forkant av inngåelsen. Som sagt kan disse fremstillingene bli ensidige, men politiet og påtalemyndigheten har en plikt til å opptre objektivt i forhold til saker, og vi må kunne stole på at de i hvert fall inntil en viss grad klarer dette. Selvsagt kan dette bli enda vanskeligere når de går inn i en forhandlingssituasjon, da de i disse situasjonene blir den ene parten. Det de imidlertid skal ivareta gjennom forhandlingene er ikke sine egne interesser, men allmennhetens. Jeg mener i alle fall at det kan holde med slike notater så lenge den endelige avtalen inngås skriftlig. Hvis forsvareren i tillegg gjør seg sine notater, kan notatene til sammen muligens gi et mer nyansert bilde av hva som er foregått under forhandlingene. Hvis en

slik løsning med skriftlighet velges mener jeg det bør vurderes å lage retningslinjer for hva som skal med i avtalene.

4 BRUK/HÅNDTERING AV OPPLYSNINGER FREMKOMMET UNDER FORHANDLINGENE

Her vil jeg se på hvordan politiet og påtalemyndigheten kan forholde seg til opplysninger som er kommet frem under forhandlingene. Både opplysninger som er kommet frem under forhandlinger som ikke har ledet frem til noen avtale, og opplysninger som er kommet frem under forhandlinger som har ledet frem til avtale, men hvor avtalen senere blir brutt. Et annet problem som er interessant å se på her, er hvordan opplysninger som er fremkommet i forbindelse med avtaler med andre enn den tiltalte kan brukes i forhold til tiltalte. Interessant er det også å se på de tilfeller der tiltalte har holdt tilbake opplysninger, og hvilken betydning dette vil få for en avtale som er kommet i stand. Er det noen forskjell hvis tiltalte har svart på alt politiet har spurt om, men ikke sagt noe om ting de ikke har spurt om, og hvis han bevisst har gitt gale opplysninger?

4.1 Opplysninger kommet frem under forhandlinger som ikke leder frem til avtale

Under forhandlinger som ikke leder frem til en avtale kan det komme frem mange opplysninger som er interessante for politiet. Disse kan det være nyttig for politiet å benytte seg av, men spørsmålet er i hvor stor grad de faktisk kan benytte seg av de. For å svare på dette er det naturlig å først se på hva som ble sagt under forhandlingene, ble det under disse avtalt noe om hvordan politiet kunne bruke opplysninger som kom frem? Er det avtalt at de ikke skal kunne bruke opplysningene dersom en avtale ikke kommer i stand bør politiet respektere dette. Både for kildens del og for politiets egen del. Dette dreier seg om kildevern, og det er nødvendig at de utøver dette for at de skal beholde sine kilder. Dersom de ikke beskytter de vil ingen gi opplysninger. Ble derimot spørsmålet ikke tatt opp under forhandlingene blir det vanskeligere. Politiet vil kunne benytte alle opplysninger som er fremkommet som "bakgrunnsstoff" for den videre etterforskningen. Når de først har fått kunnskap om forhold så har de fått kunnskapen, og de vet det de vet. Denne informasjonen vil de ha når de foretar videre etterforskingsskritt. Vanskeligere blir det hvor det blir snakk om å bruke informasjonen

mer aktivt, som for eksempel å konfrontere vitner eller tiltalte med opplysningene de har. Slik bruk kan ikke forekomme hvis den som har gitt opplysningene har gitt de under forutsetning av at det skulle komme i stand en avtale og dette ikke skjer. Enda snevrere er adgangen for politiet til å bruke opplysninger fremkommet under forhandlinger i en hovedforhandling i retten. Her vil de antakelig ikke kunne legge frem slike opplysninger med mindre de mer tilfeldig er kommet frem ved forsøk på å inngå avtale, og ikke som en direkte konsekvens av forhandlinger med sikte på en avtale.

4.2 Opplysninger kommet frem i forbindelse med avtale, men hvor avtalen senere blir brutt

Her gjelder det samme utgangspunktet som ovenfor, politiet kan fritt bruke opplysningene som bakgrunn for den videre etterforskingen. Problemet her blir også aktiv bruk i den videre etterforskingen og bruk i en senere rettssak. Jeg vil prøve å belyse dette ved et eksempel på en narkotikaforbrytelse. Siktete og politiet/påtalemyndigheten blir enige om tilståelse på grunnlag av et visst parti narkotika. Senere finner politiet beviser på at siktete har hatt befatning med mye større partier, og vil utvide siktelsen til å ta med alt dette. Kan de da bruke tilståelsen siktete ga under forutsetning om at bare den avtalte mengde skulle tas med i siktelsen? Her er det klart at det ikke kan sies å dreie seg om en uforbeholden tilståelse, så tilståelsesdom, med den forenklete rettergangen det medfører er uaktuelt. Spørsmålet er om de kan bruke politiforklaringen hans som et bevis under hovedforhandlingen. Etter strpl. § 290 kan siktetes politiforklaring leses opp på punkter hvor han nekter å forklare seg i retten, eller hvis han forklarer seg annerledes i retten enn han gjorde i politiavhøret. Problemet blir da om politiforklaringen han avga under den forutsetning at en bestemt mengde skulle tas inn i siktelsen kan leses opp? Hvis politiet da avtalen om å nedlegge en bestemt påstand vet at det dreier seg om et større parti, men allikevel gir løfte på bakgrunn av det mindre partiet, så anser jeg at forklaringen ikke kan leses opp. Hvis dette var mulig kunne politiet utnytte dette til å få tilståelser for så å senere tiltale personen for hele partiet de mener han har hatt befatning med. En tilståelse for det mindre vil dermed styrke deres sak. Dette blir nærmest å lure tiltalte. Videre forbyr strpl. § 92, 2. ledd å gi slike løfter som de ikke har tenkt til å holde. Det kan også bli spørsmål om beviset i et slikt tilfelle kan anses som ervervet på ulovlig vis og må avskjæres på grunn av det. Høyesterett har imidlertid, i den tidligere nevnte avgjørelsen fra 03.11.2005, uttalt at det ikke hadde noe å si at politiet da avtalen ble inngått hadde

kjennskap til at det kunne dreie seg om større mengder narkotika enn hva tilståelsen gjaldt. Begrunnelsen for dette standpunktet i dette tilfellet er at de mener avtalen gjaldt for et bestemt kvantum, og at andre forhold falt helt utenfor avtalen. Avtalen kunne ikke tolkes utvidende til å omfatte den senere påviste befatningen med narkotika. På denne bakgrunn anså Høyesterett at påtalemyndigheten kunne gå fra avtalen når de senere fant bevis for at narkotikaen tiltalte hadde hatt befatning med dreide seg om en god del større mengder enn hva som var tatt inn i avtalen. De sier imidlertid ikke noe om hva som skal skje i et tilfelle hvor det er en klar forutsetning for avtalen at den skal dekke alle forhold tiltalte har begått. Det er mulig at det kan stille seg annerledes i et slikt tilfelle. Det som også er tilfelle i denne saken er at tiltalt forklarte seg i retten, slik at spørsmålet om å lese opp hans politiforklaring kom ikke på spissen.

Et annet spørsmål er hvor avtalen blir inngått mens politiet ikke vet om det større partiet, slik at de tror de inngår en avtale som dekker hele forbrytelsen. Kan forklaringen leses opp hvis politiet senere finner ut at omfanget var større? Her er situasjonen motsatt, at det er tiltalte som har ført politiet bak lyset. Nå har imidlertid ikke tiltalte noen plikt til å forklare seg i det hele tatt, og heller ikke til å inkriminere seg selv. Derfor mener jeg at han ikke har noen plikt til å opplyse politiet om det større partiet, og politiet kan derfor heller ikke bruke hans tilståelse mot han hvis de vil ta med partiets fulle omfang. Jeg mener at det her kan være forskjell på de situasjoner hvor siktede kun har unnlatt å si noe og de situasjoner hvor han bevisst har løyet på politiets spørsmål. Hvis man her sammenligner med reglene i strpl. kap.15 om falsk forklaring fra vitner så skiller ikke disse reglene mellom situasjonene. De setter straff både for bevisste løgner og for å unnlate å gi fullstendige opplysninger hvor man gir inntrykk av at de er fullstendige. Jeg anser likevel at det er forsvarlig å skille mellom situasjonene i forhandlingstilfeller. Grunnen til dette er at prinsippet om at ingen skal tvinges til å inkriminere seg selv bør slå gjennom her. Denne retten gis på et vis opp ved at man inngår en avtale, men tiltalte skal allikevel ikke være nødt til å gi politiet inkriminerende opplysninger om seg selv ut over det politiet spør han om. Har han kun unnlatt å nevne ting politiet ikke har spurt om, må dette være ting som politiet må ta på sin kappe, og de kan ikke bruke politiforklaringen hans i retten om de vil ta med det som ikke omfattes av avtalen. Er det derimot forhold som siktede bevisst har løyet om kan det stille seg annerledes. Her har ikke siktede benyttet seg av retten til å ikke forklare seg, som han heller kunne gjort. Likevel anser jeg at hensynet til tiltalte og hans rettssikkerhet her bør

veie tyngst, slik at forklaringen hans heller ikke her kan leses opp. Vil de ta med det større partiet må de finne bevis for det andre steder. Innholdet i avtalene kan her spille en rolle. Går den ut på at tiltalte loves fordeler under forutsetning av at han har lagt alle kortene på bordet, vil jeg mene at det er større grunn til å anse avtalen som brutt fra hans side, og la påtalemyndigheten bruke forklaringen under en senere rettssak for forbrytelsens fulle omfang.

4.3 Opplysninger kommet frem ved avtale med tredjemenn

Også her gjelder at politiet fritt kan bruke opplysningene som ”bakgrunnsstoff” for den videre etterforskning, men problemene oppstår igjen ved aktiv bruk i den videre etterforskningen og ved bruk som bevis i en eventuell rettssak. Her må man være flink til å sjekke ut opplysningene, om de faktisk er sanne. Det er viktig å se på hva som har fått vedkommende tredjemann til å gi opplysningene. Slipper de lettere selv ved å legge skylden på andre er dette et argument for å sjekke opplysningene ekstra godt. Her kan det være naturlig at det kreves andre bevis som støtter opplysningene. Men vi har eksempel på at tiltalte har blitt dømt bare på grunnlag av slike opplysninger fra tredjemenn, som ved å skylde på tiltalte kan slippe lettere unna selv. Et eksempel på dette har vi i Agder lagmannsretts dom av 24.08.2004. Avgjørelsen ble anket til Høyesterett på dette grunnlag, men anken ble ikke sluppet igjennom. Selv om det i forarbeidene til strl. § 59, både i NOU 1997:15, Ot.prp. nr 64 (1998-99) og i Ot.prp. nr 81 (1999-2000), er understreket at medtiltaltes forklaringer om andre involverte i saken må behandles med stor forsiktighet. Dette ble av lovgiver tillagt så stor vekt at det i den nye § 59 kun ble tatt inn en regel om strafferabatt ved egen tilståelse, mens en regel om opplysninger om andre ble utelatt fra bestemmelsen. Om dette uttaler departementet i Ot.prp. nr 81 (1999-2000):

Etter departementets syn er betenkelighetene ved å lovfeste en straffutmålingsregel om betydningen av bistand til politiet langt større enn betenkelighetene ved en tilsvarende bestemmelse om tilståelse. Som arbeidsgruppen selv peker på, vil det lett kunne oppstå tvil om siktedes forklaring er sannferdig eller ikke. Dette skyldes særlig at siktede i slike situasjoner, i motsetning til ved tilståelser, har lite å tape på å gi opplysningene.

Departementet er med andre ord skeptiske til å gi rabatt for slike opplysninger, og dette syn deler de med arbeidsgruppen som taler for å behandle opplysninger gitt om andre med stor forsiktighet. Viktig og nevne i forhold til saken fra Agder er at retten gikk grundig igjennom forklaringen avgitt av tredjemann for å teste dens troverdighet. Særlig opp mot forklaringene som de andre i saken ga. De mente etter denne vurderingen at opplysningene gitt av tredjemann som hadde fått en avtale var mer troverdige enn de andre siktedes forklaringer.

4.4 Oppsummering

Politiet står fritt til å bruke alle opplysninger de har som ”bakgrunnsstoff” for den videre etterforskingen. Dette betyr at de har opplysninger i bakhodet når de foretar skritt for å skaffe bevis. Dette gjelder både opplysninger om siktedes egen skyld, og opplysninger de mottar fra tredjemenn. Problemene oppstår først når det blir snakk om å bruke opplysningene aktivt i etterforskingen eller som bevis i retten. Som jeg er kommet til over mener jeg det er og bør være strenge krav for å bruke tiltaltes politiforklaring, men at det i visse situasjoner kan tillates. Når det gjelder bruk av tredjemenns forklaringer er ikke det særlig omstridt. Her blir det mer et spørsmål om deres troverdighet enn om opplysningene kan legges frem eller ikke. Troverdigheten blir det opp til retten å ta stilling til.

5 HVOR STOR KAN REDUKSJONEN MAKSIMALT BLI

5.1 Innledning

Under dette punktet vil jeg se på hvor stor reduksjon i straffen som maksimalt kan gis av domstolene. Dette får betydning for hvilke påstand påtalemyndigheten kan love å nedlegge i en avtale. Heller ikke her har vi noen klare regler, slik at svaret må finnes gjennom å undersøke de kilder vi har. De sentrale kilder her er rettspraksis, forarbeidene til strl. § 59 og det tidligere nevnte rundskrivet fra Riksadvokaten. Det er greit og nevne her at strl. § 59, 2. ledd, 1. pkt. sier at "Retten kan nedsette straffen under det for handlingen bestemte lavmål og til en mildere straffart." Bestemmelsen åpner med andre ord for at retten kan gi en straff som er lavere enn minstestrafen som er satt for den enkelte overtredelse, og den kan bruke en mildere straffeform enn den som er oppstilt for overtredelsen. Dette betyr at det for eksempel kan gis en bot hvor straffebudet kun har fengsel som alternativ, og at samfunnsstraff kan gis fremfor fengsel.

I USA er det å avtale at tiltalens omfang skal reduseres eller at forhold skal nedsubsummeres vanlige former for plea bargain på linje med å avtale strafferabatt for tilståelse eller opplysninger om andre. Hos oss er det kun den siste metoden som er godtatt. Jeg antar at de to andre metodene blir brukt noe, men da ikke åpenlyst. Det er enkelt å kamuflere at man har brukt noen av disse metodene og dermed heller ikke lett å avdekke det, slik at jeg har ikke noen oversikt over i hvilken grad dette skjer. Men som sagt er de offisielt ikke lovlige å benytte. Jeg vil derfor i det følgende konsentrere meg om strafferabatt som vederlag.

5.2 Forarbeidene til strl. § 59

Denne bestemmelsen dreier seg som tidligere nevnt ikke om plea bargain, men den retter seg mot domstolene og sier at de må vektlegge tilståelser ved straffutmålingen. Bestemmelsen vil imidlertid få betydning for hvilke påstand påtalemyndigheten kan forespeile den tiltalte at de vil legge seg på. Det vil ikke gi tiltalte noen fordel at

påtalemyndigheten lover å legge seg på en påstand som en vet at domstolene ikke vil godta. Det er domstolene som til slutt skal fastsette straffen.

Forarbeidene til strl. § 59 som jeg i hovedsak vil se på her er de samme som nevnt over: NOU 1997:15, Ot.prp. nr 64 (1998-99) og Ot.prp. nr 81 (1999-2000). Ingen av disse sier noe spesifikt om hvor den nedre grensen går, men de gir oss viktige retningslinjer. Mange av høringsinstansene som uttaler seg om hvor langt ned man skal gå er domstoler. Det er disse som utmåler straffene i de enkelte saker, slik at det er nærliggende å anta at deres uttalelser antakelig vil reflektere hva nivået vil bli i rettspraksis. Særlig gjelder dette så lenge lovgiver ikke har gitt noen klare retningslinjer som strider mot disses uttalelser.

Mange av høringsinstansene og arbeidsgruppen er for at det skal anslås et ”normalnivå” for hvor stor rabatten bør være. Departementet mente imidlertid at dette ikke hadde noe for seg da variasjonene mellom de ulike sakene er for store. De mener at ”rabatten” må gis ut fra de faktiske omstendigheter i den enkelte sak. De sier ”Straffen bør fastsettes etter en konkret helhetsvurdering i den enkelte saken.” De som er for et slikt normalnivå antyder at dette bør ligge rundt en reduksjon på 1/3 av det straffen ellers burde vært.

Det sies ikke mye om hvor langt ned det kan være aktuelt å gå, men arbeidsgruppen antyder at det i særlige tilfeller kan være aktuelt å gå helt ned mot halv straff. Økokrim sier på den annen side at de mener det ikke kan være aktuelt å gå under halv straff, men med dette antyder de samtidig som de andre at det kan være aktuelt å gå ned mot halvparten. Departementet sier på sin side at det ”stiller seg tvilende til om straffen i unntakstilfelle bør kunne settes til halvparten av det som ellers ville blitt ilagt”. Med dette sier de imidlertid ikke at det er uaktuelt å nærme seg halv straff. Dette støttes av det de så sier, ”det er viktig at ”rabatten” er så stor at antallet tilståelser øker”. Men videre understreker de at det er viktig at straffenivået ikke blir for lavt, da de mener dette kan øke faren for uriktige tilståelser. Blir nivået tilstrekkelig lavt kan noen se det som enklere å tilstå noe de ikke har gjort og ta den lave straffen, enn å gå gjennom en lang prosess med mange usikkerhetsmomenter for å bli renvasket.

Ut fra dette får vi at det muligens ikke vil være aktuelt å gå så langt ned som til halvparten av straffen, men at det i meget få og spesielle tilfeller kan være aktuelt å

nærme seg ned mot halvparten. Men senere (pkt.5.4 ad rettspraksis) kommer jeg tilbake til et eksempel på at det er gitt under halv straff.

Bestemmelsen i strl. § 59 gjelder kun for tilståelser, og ikke hvor det gis opplysninger om tredjemenn. Grunnen til at departementet kun lar bestemmelsen oppfatte tilståelser er at de mener ”betenkelighetene ved å lovfeste en straffutmålingsregel om betydningen av bistand til politiet er langt større enn betenkelighetene ved en tilsvarende bestemmelse om tilståelse”. Betenkelighetene mener de skriver seg fra at det er mye større fare for at slike opplysninger er feil, og i tillegg mener de det kan føre til mer represalier. Allikevel mener de at slik bistand skal tas med i vurderingen når straff utmåles. De sier: ”Samarbeid med politiet er et forhold som retten også i dag kan legge vekt på ved bevisvurderingen.”, og videre sier de at ”det ikke er de samme holdepunkter for å legge til grunn at momentet blir tillagt for liten vekt i praksis i da, slik tilfellet er for tilståelser.”. De mener altså at all bistand til politiet bør vektlegges av domstolene når straff skal utmåles, men ved tilståelser er det enda viktigere enn ved annen bistand. Dette tilsier at de mener ”rabatten” for annen bistand ikke bør være like stor som ved egen tilståelse. Departementet sier om gjeldende rett før lovendringen:

*Har den siktede på annen måte enn ved å tilstå bidratt til å oppklare et straffbart forhold, kan også dette få betydning for straffutmålingen innenfor strafferammen.(...)
Slikt samarbeid med politiet kan være et formildende moment enten opplysningene gjelder andre siktede i samme sak, en annen sak som har forbindelseslinjer til siktedes egen sak eller en helt annen sak. Retten har derimot ikke adgang til å gå under minstestrafen eller idømme en annen straffart.*

Siden lovendringen ikke gjelder for slike opplysninger og det heller ikke er gitt andre regler som kan endre forholdene her må dette sies å være gjeldende rett fortsatt.

5.3 Riksadvokatens rundskriv

Her sies ingen ting om selve reduksjonen som kan gis. Det som derimot sies er at vederlaget ikke skal være henleggelse av en sak eller at et forhold nedsubsumeres. Det som skal brukes er påstand om redusert straff. Her kommer imidlertid strpl. § 70 inn som gir hjemmel for å henlegge forhold som ikke vil få noen betydning for straffen.

Denne vil selvfølgelig gå foran Rundskrivet, men vil antakelig ikke gi så mye i en plea bargain situasjon idet det ikke vil gi tiltalte noen særlige goder at forhold som ikke vil bety noe for straffutmålingen ikke tas med. Det vil ikke oppmuntre han særlig til å komme med opplysninger verken om seg selv eller om andre.

Rundskrivet gir oss noen hint om hvor langt ned man kan gå. Det sier at ved mindre alvorlige forhold kan det være aktuelt å gi en bot i stedet for å ta ut tiltale, og ved bagatellmessige forhold kan vederlaget være påtaleunndlatelse. Dette strider mot forarbeidene, da "rabatten" her vil utgjøre hele straffen. Imidlertid har ikke lovgiver uttalt seg spesifikt om bagatellmessige saker, og etter strpl. § 69, 1. ledd har påtalemyndigheten en generell hjemmel til å gi påtaleunndlatelse ut fra prosessøkonomiske hensyn. Det som imidlertid ikke kan gis er påtaleunndlatelse etter denne bestemmelsen for opplysninger om andre enn seg selv.¹⁸ Dette går også mot det jeg har sagt ovenfor, om at det ikke kan gis en annen straffart eller gå under minstestrafen i saker hvor det er opplysninger om tredjemenn som gis. Jeg mener imidlertid at det som står om dette i forarbeidene må vike for Rundskrivet. Dette begrunner jeg med det jeg har sagt om Rundskrivets vekt i innledningen, og det faktum at forarbeidene ikke har sagt noe spesifikt om bagatellmessige saker.

5.4 Rettspraksis – nivået i dag

Etter å ha gått igjennom en god del dommer¹⁹ ser det ut til at en nedsettelse på rundt 1/3 eller i underkant av dette er et nivå domstolene har lagt seg på i mange saker, jfr. for eksempel HR-2005-11436-A og Rt. 2004 s. 1491. For å komme under dette skal det mye til. Selv om begge eksemplene jeg har valgt her er fra Høyesterett, så gjelder dette nivået tilsvarende for underinstansene. I de to nevnte sakene sier retten at straffen uten tilståelse og/eller samarbeid med politiet ville vært på henholdsvis 7 års fengsel og 4 år og 6 mnd. fengsel, men at straffene på grunn av tilståelse og/eller samarbeid settes til henholdsvis 4 år og 9 mnd. fengsel og 3 år og 6 mnd. fengsel. Jeg finner også noen

¹⁸ Jfr. Straffeprosessloven kommentarutgave, bind I, 3. utg. av Hans Kristian Bjerk og Erik Keiserud, s.320

¹⁹ Jfr. litteraturlisten for antall dommer

tilfeller hvor domstolen har gått helt ned mot halv straff, jfr. Agder lagmannsretts dom av 28.04.2005. Her sier domstolen at straffen for de to hovedmennene uten tilståelse ville vært på henholdsvis 14-15 år og 13 år fengsel, men på grunn av tilståelsen setter de straffen til henholdsvis 9 år og 7 år. Dommer hvor domstolene har gått helt ned eller under halv straff er ikke lett å finne. Nå er det imidlertid ikke like greit å se i alle dommer hvor stor reduksjonen er idet det i mange dommer ikke er angitt hva straffen vill blitt uten avtale eller tilståelse. Men ut i fra hva jeg vet om normale straffnivåer for de straffbare forholdene som de ulike dommene gjelder kan jeg ikke se at det i noen særlig grad blir gitt under halv straff. Det eneste eksempelet jeg har klart å finne er en dom fra Halden tingrett fra 31.03.2005. Her sier retten at straffen normalt ville vært 10 år, men på grunn av tilståelse og omfattende samarbeid ved å gi opplysninger som førte til pågrepelse av andre involverte setter retten straffen helt ned til 4 år. Dette vil si en reduksjon på 60%. Det er viktig å understreke her at tiltalte både tilsto for stoff han ble tatt med på seg og i tillegg tilsto andre smuglerturer han hadde hatt. Videre var han som retten sier ”svært samarbeidsvillig” og ”hans forklaringer fremstår som meget troverdige”, i forbindelse med andre involverte i saken. Disse opplysningene førte til at politiet kunne pågripe flere andre involverte i saken. Samarbeidet fra tiltalte var meget omfattende. En annen ting retten sier i denne dommen er at ”det er svært uheldig at det fra etterforskeren i saken er gitt uttrykk for overfor tiltalte at strafferabatten i slike saker i ekstreme tilfeller kan bli helt opp til 70%”. Retten sier videre ”Etter loven, dens forarbeider eller etter rettspraksis, er det ikke i noe tilfelle grunnlag for strafferabatt på opp til 70%, selv ikke i et tilfelle som det foreliggende.” Dette betyr at i følge Halden tingrett ligger grense for hvor stor rabatt som kan gis mellom 60 og 70 prosent. Nå har jeg ikke funnet andre dommer hvor rabatten er så stor som i dette tilfellet, men det kan være at det finnes flere tingrettsdommer som gir så stor rabatt. Tingrettsdommer er ikke så lett tilgjengelig som dommer fra høyere instanser, og har heller ikke like stor vekt. Det som er viktig å huske på er at mange saker hvor det inngås avtaler ender i tingretten. Dersom partene inngår en avtale og denne følges av domstolen så vil ingen anke dommen, og den ender derfor i førsteinstans.

Hvor stor rabatt domstolene gir varierer ut fra de konkrete forholdene i den enkelte sak. Viktig er på hvilket stadium i saken tilståelsen eller andre opplysninger kommer, og hvilke andre bevis som foreligger på dette tidspunkt. Grunnen til at dette har stor betydning for den rabatten som gis er at hovedbegrunnelsen for å tillate bruk av avtaler

som tidligere sagt er de prosessøkonomiske besparelsene dette fører til. I tillegg kommer hurtigheten i oppklaringen av saker, og det hensyn at mange saker ikke ville blitt oppklart uten tilståelse eller andre opplysninger. Hvis vi igjen går til den overnevnte dommen fra Halden tingrett ser vi at her kom tilståelsen med en gang etter pågripelsen, i tillegg innrømmet han med en gang at han hadde foretatt mange andre turer enn den han ble pågrepet for. Han bidro videre til å rulle opp en stor narkoliga som opererte i Polen og Norge. Her hadde politiet kun andre beviser for det stoffet tiltalte hadde på seg da han ble tatt. Ut over dette hadde de ikke noe i forhold til de andre turene, og de hadde heller ikke nok beviser til å pågripe de andre personene som de kunne pågripe på grunn av tiltaltes forklaringer. Dette er etter rettens syn grunnlag for å gi stor rabatt, i dette tilfellet under det som andre har uttalt at er maks rabatt som kan gis. Hvis vi sammenlikner med Rt. 2005 s. 314 gis det her en rabatt på 22% for tilståelse i et forhold hvor tiltalte blir tatt med stoff på seg (Reduksjon fra 7 til 5 1/2 år). I tillegg bidrar tiltalte til at politiet kunne avdekke andre involverte i saken, og for dette mener de at straffen kan reduseres med ytterligere 14% (9 mnd. reduksjon). De gir altså her en mye mer beskjedne rabatt, men her er ikke opplysningene tiltalte gir av like stor verdi som i avgjørelsen fra Halden tingrett. Det som imidlertid er viktig å merke seg ved Høyesteretts dom er at det slås klart fast at rabatt kan gis også hvor politiet har andre bevis mot tiltalte slik at de ikke er avhengige av tilståelsen for å ha nok bevis mot han. I tillegg kommer det klart frem her at det gis større rabatt for egen tilståelse enn det gis for opplysninger om andre. Begrunnelsen for at retten mener det kan gis rabatt selv om tiltalte ble tatt med stoffet på seg, og tilståelsen derfor får en underordnet betydning, er igjen prosessøkonomiske hensyn. De peker på at det ved en tilståelse vil være prosessøkonomiske gevinster ved at hovedforhandlingen blir forenklet. De sier videre at dersom tiltalte ikke får rabatt i slike tilfeller så vil de heller kunne satse på den lille muligheten som ligger i at de kan blir frikjent i stedet for å tilstå, med de positive virkninger det vil få for hurtigheten at sakens behandling. De peker også på det positive som ligger i at en tiltalt vedkjenner seg det han har gjort. Både for egen del og mulighetene til å legge ting bak seg og komme videre, og fordelene for samfunnet ved at det kan gi han en passende reaksjon for overtredelsen. Som en sammenfatning kan man si at rabattens størrelse avhenger av når tilståelsen kommer, og hvilke andre beviser politiet sitter på mot han på dette tidspunkt. I tillegg gis rabatt for opplysninger om andre, da ut fra hvor stor betydning disse har for saken mot den som opplysningene gis,

og som jeg kommer inn på i neste pkt. hvilke negative følger dette kan få for den som gir opplysningene.

5.4.1 Hvilke konkrete momenter legger domstolene vekt på ved vurderingen av hvilken rabatt som skal gis.

Det finnes mange uttalelser i ulike dommer om hva som kan utgjøre grunnlaget for reduksjonen, og da hvilke momenter de vektlegger ved vurderingen av passende rabatt. Jeg har vært inne på en del viktige momenter ovenfor, og som sagt der vil det være viktig når tilståelsen og opplysningen kommer, samt hvilke andre beviser politiet har når tilståelsen eller opplysningene kommer.

I følge Agder lagmannsrett er det viktigste domstolene legger vekt på ”fornærmedes situasjon og hvor stor prosessøkonomisk gevinst tilståelsen har medført”.²⁰ Det overordnede hensynet er altså prosessøkonomiske hensyn. Det viktige er hvor mye som kan spares ved at tiltalte har tilstått eller gitt opplysninger om andre. Dette tilsier som jeg har nevnt over at tidspunktet for tilståelsen eller andre opplysninger blir viktig, og også hvor mange andre bevis politiet har. Mest er det å spare hvor en uforbeholden tilståelse kommer med en gang, før politiet har noen andre bevis mot vedkommende, altså før de har tatt noen etterforskningsskritt. Store blir besparelsene også hvis vedkommende gir opplysninger som kan føre til pågrep og domfellelser politiet og påtalemyndigheten ellers ikke ville fått, eller i alle fall ikke uten omfattende etterforskning. Videre har Høyesterett uttalt at straffnedsettelse ”må avhenge av konkrete omstendigheter – hva samarbeidet nærmere har bestått i, hvilken risiko det har utsatt den tiltalte og hans omgivelser for, mv.”²¹ Dette er antakelig noe av det samme som Agder lagmannsrett har tenkt på ved formuleringen ”fornærmedes situasjon”. Dette betyr at det ikke bare skal legges vekt på hvilke følger samarbeidet med politiet har for den fornærmede og fordelene man oppnår for samfunnet, men det er også et viktig moment hvilke negative følger samarbeidet kan få for tiltalte eller mennesker rundt han. Det er særlig risikoen for represalier der her tenkes på.

²⁰ LA-2001-00641

²¹ Rt. 2000 s. 2072

I Rt. 2004 s. 1287 sier Høyesterett at det er klart at straffen skal settes ned hvor en tiltalt har gitt politiet opplysninger om saken sin, og andre impliserte i saken, men at nedsettelsen her ikke kan bli like stor som hvor tiltalte har gitt en uforbeholden tilståelse. De sier altså at mest rabatt skal gis for egen tilståelse, mens mindre kan gis for opplysninger som fører til at saken oppklares, men uten at man erkjenner straffskyld, eller hvis det er andre i saken man gir opplysninger om, jfr. her ovenfor nevnte Rt. 2005 s. 314, som gir 22% for egen tilståelse og 14% for samarbeid med politiet.

5.5 Oppsummering/konklusjon

Normalnivået på rabatten ligger på inntil 1/3. Det kan gis større rabatt, men for det kreves en god del av samarbeidet. Rabatten er noe høyere for egen tilståelse enn for opplysninger om andre. Det kan være vanskelig å se akkurat hvor store forskjellene er idet det i veldig mange saker hvor det gis opplysninger om andre, også gis tilståelse for egne forhold. Absolutt maksimal nedsettelse som kan gis er i følge forarbeidene en reduksjon på halvparten av det som normalt ville gis, men som sagt har vi et eksempel på at større reduksjon er gitt. Men dette er et klart unntak og en helt spesiell sak, og jeg har som sagt ikke funnet andre eksempler på at så stor rabatt er gitt. I bagatellmessige saker kan påtaleunntak for forholdet være aktuelt som vederlag, slik at det ikke gis noen straff overhodet.

6 I HVOR STOR GRAD ER DOMSTOLENE BUNDET AV AVTALEN

6.1 Innledning

I dette avsnittet vil jeg først se på de lovreglene vi har som regulerer dette spørsmålet. Vi har ingen regler som direkte regulerer forhold der avtale mellom påtalemyndigheten og tiltalte er inngått. Vi har imidlertid noen regler som berører spørsmålet, de sentrale her er strl. § 59 og strpl. § 38. Etter at jeg har sett på hva disse sier vil jeg se på argumenter for og imot at domstolene bør være bundet av de inngåtte avtaler. Til slutt vil jeg se på rettspraksis for å undersøke i hvilken grad domstolene selv anser seg bundet.

Jeg vil innledningsvis kort nevne Høyesteretts avgjørelse av 03.11.2005 hvor retten uttaler at den ser behovet for avtaler, og at det ikke er uvanlig at avtaler inngås i mer eller mindre faste former. Det at de anerkjenner tiltaltes behov for ”på forhånd” å få ”nærmere kunnskap om de strafferettslige konsekvensene av å tilstå”, kan tilsi at de vil være tilbøyelige til å følge slike avtaler.

6.2 Strl. § 59, 2. ledd

Bestemmelsen lyder som følger i 1. pkt.: ”Har siktede avgitt en uforbeholden tilståelse, skal retten ta dette i betraktning ved straffutmålingen.”. Dette betyr at domstolene er forpliktet til å ta tilståelsen med i vurderingen når den utmåler straff. Bestemmelsen gir imidlertid ikke retten noen plikt til å sette ned straffen, det er kun et krav om at den skal være et moment i vurderingen ved hva som er passende straff for den aktuelle overtredelse. Resultatet av vurderingen blir som regel at straffen settes ned, men bestemmelsen gir altså ingen plikt for domstolene til å sette straffen ned. Den sier heller ikke at domstolen er bundet av en eventuell inngått avtale.

6.3 Strpl. § 38

Denne bestemmelsen lyder som følger:

Retten kan ikke gå utenfor det forhold tiltalen gjelder, men er ubundet av den nærmere beskrivelse med hensyn til tid, sted og andre omstendigheter. Bare når den finner særlig grunn til det, prøver retten om det foreligger omstendigheter som ville bringe forholdet inn under en strengere straffebestemmelse enn etter tiltalen.

Med hensyn til det straffebud som skal anvendes på forholdet, er retten ikke bundet av tiltalen eller de påstander som er fremsatt. Det samme gjelder med hensyn til straff og andre rettsfølger. (...)

Før retten bruker at annet straffebud enn tiltalebeslutningen, eller idømmer en annen rettsfølge eller et større inndragningsansvar en påstått, skal den gi partene anledning til å uttale seg om spørsmålet. Siktede skal få en passende utsettelse når retten finner det ønskelig for forsvarret.

(...)

Bestemmelsen gir retten friheter og begrensninger i forhold til hva påtalemyndigheten påstår. Retten kan kun pådømme det forhold påtalemyndigheten har tatt med i tiltalebeslutningen, slik at har påtalemyndigheten utelatt visse forhold i forbindelse med en avtale med tiltalte kan ikke retten ta disse med. Nå er som sagt ikke dette lov, men forekommer likevel i noen tilfeller. Har det forekommet kan altså ikke retten ta med disse forhold. Om det hadde vært lov for retten og ta med slike andre forhold ville dette likevel vært vanskelig idet de som regel ikke vil få vite om disse andre forholdene når de er tatt ut av saken før den oversendes retten.

Gjelder tiltalen derimot for eksempel et visst kvantum narkotika og retten finner det bevist at tiltalte har hatt befatning med et større parti enn dette vil de stå fritt til å dømme etter det partiet de mener de har bevis for. De er med andre ord ikke bundet av den mengden påtalemyndigheten har tatt inn i tiltalen.

Etter 2. ledd er retten heller ikke forpliktet til, hvis den finner den tiltalte skyldig, å dømme etter det straffebudet som påtalemyndigheten har tatt inn i tiltalebeslutningen. Har påtalemyndigheten som ledd i en forhandling nedsubsumert et forhold til et mildere straffebud står retten etter bestemmelsen fritt til å dømme etter et strengere straffebud, dersom den mener at det er det riktige å anvende på overtredelsen.

6.4 Argumenter for at domstolene bør være bundet

Det første jeg vil peke på her er hensynet til at avtaler kommer i stand med de positive virkninger de som regel har. Hvis domstolene ser bort fra avtalene vil ikke så mange gi seg inn på forhandlinger og inngå avtaler. Det blir for stor usikkerhet. Hensynet til forutberegnelighet kommer inn her med full styrke. Dette er nødvendig for å sikre reglenes effektivitet.

Hvis domstolene er bundet eller i alle fall respekterer avtalene kan disse føre til store prosessøkonomiske gevinster. Hvis avtalen kommer i stand tidlig kan masse spares på etterforskning. Kommer avtalen i stand først etter at etterforskningen er ferdig kan det allikevel være mye å spare på at rettergangen kan foregå forenklet. Dette bringer oss over i en annen fordel som er at vi vil få en raskere rettergang. Dette er som regel positivt for alle involverte parter. Den tiltalte og eventuelle tredjemenn som er involvert i saken blir raskere ferdig med den og kan komme seg videre i livet. For en person som blir dømt vil dette med å komme seg videre også avhenge av at han kan komme inn til soning forholdsvis raskt. En rask reaksjon vil også gi hensynet om at straff skal virke preventivt større gjennomslag.

Som nevnt over vil mange saker bli oppklart raskere hvis politiet får opplysninger enten om siktedes skyld eller om andre impliserte i saken og dette er jo en klar fordel. Ikke bare spares penger og saker kommer raskere gjennom systemet og dermed får straffen til å virke mer preventiv, i tillegg frigjøres ressurser som kan brukes i andre saker. Et annet poeng er at opplysningene kan føre til at saker som uten disse opplysningene ikke ville blitt oppklart, faktisk blir oppklart.

Til sist vil jeg nevne at det også er en alminnelig enighet i vårt system om at den som hjelper politiet bør få noe igjen for dette. Nå kan imidlertid domstolene gi denne fordel uten at den respekterer en avtale, men dette gjør systemet mer forutsigbart og oppfordrer dermed til å gi opplysninger. Ved å hjelpe utsetter man seg i mange tilfeller for fare, og dermed trenger man å vite hvilke fordeler man kan få, slik at man kan vurdere fordelene opp mot farene man utsetter seg for.

6.5 Argumenter mot at domstolene bør være bundet

Det viktigste argumentet mot at domstolene bør være bundet er at det er domstolenes oppgave å utmåle straff i den enkelte sak. De skal passe på at politi og påtalemyndigheten gjør jobben sin, og det kan derfor være farlig å overføre for mye av avgjørelsen her til påtalemyndigheten. Vårt system bygger på at domstolene skal stå fritt, og bruke sitt eget skjønn, de skal utmåle det som de mener er den riktige straff i det enkelte tilfellet.

Et annet motargument er at dette systemet kan favorisere ressurssterke personer som er flinke til å forhandle eller har råd til en flink advokat til å forhandle for seg. Dette kan som jeg har antydnet over avhjelpe ved at retten til å få en oppnevnt forsvarer utvides.

Siden mange avtaler inngås uten formelle former vil mange avgjørelser for offentligheten virke merkelige, og offentligheten får heller ikke innblikk i hva som er skjedd i disse forhandlingene. Dette kan føre til at folk mister noe av tilliten til systemet. En mulighet for å avhjelpe dette er at det tas inn i domspremissene at det er inngått en avtale mellom påtalemyndigheten og tiltalte. Slik at dette faktum kommer klart frem for allmennheten.

6.6 Hva mener retten selv om hvorvidt de er bundet?

Domstolene har i flere avgjørelser uttalt seg om hvorvidt de føler seg bundet eller ikke av slike avtaler som er inngått, og diss uttalelsene kaster lys over hva de mener om saken. Jeg vil derfor se på avgjørelser hvor de har kommet med slike uttalelser. Flere avgjørelser viser at retten foretar en selvstendig vurdering av hva som er passende straff i det enkelte tilfellet, men etter denne vurderingen ofte ender opp det som er blitt avtalt mellom partene, jfr. LB-2001-02430. I denne dommen uttaler også retten seg mer generelt om plea bargain-avtaler, den sier følgende:

Forsvareren har(...) gjort gjeldende at til tross for at et formalisert "plea-bargain"-opplegg ikke finnes i norsk straffeprosess, blir dette allikevel i en viss utstrekning praktisert, og at domstolene bør ta hensyn til denne form for kontakt mellom påtalemyndigheten og forsvareren. Særlig anføres at gode grunner taler for dette når betydelige ressurser kan spares og hurtigere saksavslutning oppnås.

Lagmannsretten er enig i disse synspunkter.

Retten mener altså at de bør ta hensyn til avtalene, men de går ikke så langt som å si at de er bundet. Dette har også Agder lagmannsrett sagt seg enig i, jfr. LA-2001-00641. Samtidig sies det i Borgartings dom at den ”etter en samlet vurdering” er kommet frem til at straffen kan ”fastsettes i overensstemmelse med den påstand aktor nedla i byretten. De foretar altså en egen vurdering av alle relevante momenter for straffens lengde og finner etter dette at de kan legge seg på aktors påstand, som er utslag av en avtale. Også Agder lagmannsrett bruker avtalen som ett blant flere momenter for å komme frem til det den mener er riktig straff.

Jeg har ikke klart å finne noen dommer hvor retten sier at den er bundet av slike avtaler. I Borgarting lagmannsretts dom av 06.07.2004 sier imidlertid retten ”at hensynet bak straffeprosesslovens § 59 bør lede til at (jeg vil anta at de her mener straffelovens § 59) straffen settes til fengsel i 6 år i samsvar med aktors påstand for tingretten”, de satte ned straffen fra tingretten med 1 år. Her sier de ikke noe om de har foretatt en egen vurdering av andre momenter, men de sier heller ikke at de setter straffen til 6 år fordi de er bundet av avtalen.

I en dom avsagt av Agder lagmannsrett den 28.04.2005 sier retten:

Tingretten har i sin dom nemt grunnar som kan tale for at domstolene bør ta omsyn til avtaler mellom påtalemakta og den sikta om straffepåstand. Lagmannsretten meiner likevel det er å gå for langt når tingretten har kome til at retten ved si straffsetjing bør ta utgangspunkt i ei slik avtale. Til dette kjem – slik tingretten har nemnt – at påtalemakta og forsvararen er usamde om føresetnadene for og rekkjevidda av avtala, og at påtalemakta ikkje kjenner seg bunden av henne. Når tilhøvet er at avtala er omstridd, vil det vere endå mindre grunn til å leggje særleg vekt på denne ved straffutmålinga.

Her sier lagmannsretten indirekte at de ikke er bundet av plea bargain-avtaler. Når de mener det er for langt å gå at de skal ta utgangspunkt i slike avtaler, betyr det at de ikke anser seg bundet. Samtidig sier de det samme som er blitt sagt i dommene jeg har nevnt ovenfor, at en slik avtale absolutt bør tas med i vurderingen av hva som er riktig straff

for handlingen. De sier også at hvor det er uenighet rundt avtalen, så vil den fortsatt kunne være et moment i vurderingen, men at den da vil få mindre vekt i forhold til andre relevante momenter. Dette sier igjen noe om at de føler en viss lojalitet hvis avtaler er inngått og begge parter står ved den.

Etter dette kan det slås fast at retten selv ikke anser seg bundet av plea bargain- avtaler. Derimot ser det ut til at de ser det som en plikt å ta avtalene med som et moment i den vurderingen de selv foretar av hva straffens lengde bør være, og vi ser at de ofte lander på det som partene har avtalt. Etter strl. § 59, 2. ledd er de som tidligere sagt forpliktet til å ta tilståelsen med som et moment i vurderingen, og det kan se ut til at de tar avtalen som et moment i utmålingen på samme måte.

6.7 Oppsummering/Konklusjon

Rettslig sett er ikke domstolene bundet av plea bargain avtaler. Likevel har domstolene ofte en slags lojalitet ovenfor avtalene slik at de overholder de, antakelig ut fra hensynet til forutberegnelighet. De godtar ikke avtalene blindt, men vurderer de sammen med de andre momentene i saken. Finner de avtalen rimelig følger de som regel det som er fastsatt i der.

7 AVSLUTNING

Det er ikke enkelt å slå fast noen konklusjon på temaene jeg har sett på. Jeg har forsøkt å skissere noen mulige løsninger på problemene, men mye er usikkert. Jeg vil anta at vi gjennom praksis i fremtiden vil få noen flere løsninger. Jeg ser det heller ikke umulig at lovgiver vil se nærmere på temaene etter hvert.

Det som allerede til en viss grad er avklart er nivået på rabatten som gis. Her har vi etter hvert fått forholdsvis klare linjer gjennom rettspraksis. En annen ting som kan slås klart fast er at retten rettslig sett ikke er bundet av eventuelle avtaler som påtalemyndigheten har inngått. Likevel følger domstolene ofte avtalene, i hvert fall dersom de etter å ha foretatt en egne vurdering av forholdet finner at straffen påtalemyndigheten har påstått på grunnlag av en avtale er rimelig. Hvis de hadde oversett avtalene ville de undergravet hele systemet, og dette har de gitt uttrykk for at de ikke vil.

For resten av problemstillingene mine finnes det mindre klare linjer. Når det gjelder formen på avtalene, notoritet rundt inngåelsen og hvordan politiet kan bruke opplysninger som er kommet frem under forhandlinger finnes ingen faste regler. Høyesterett kom imidlertid med enkelte klargjøringer i avgjørelsen av 03.11.2005. Det viktigste de slo fast er at avtaler ikke kan tolkes utvidende, og at påtalemyndigheten kan gå fra en avtale som er klar på hvilke forhold den gjelder dersom det skulle vise seg at tiltalte har begått flere forhold. Dette selv om påtalemyndigheten hadde kjennskap til disse andre forhold på tiden for avtaleinngåelsen. I tillegg hadde Høyesterett enkelte kommentarer til hva som måtte med i eventuell avtale. Ut over dette har vi ingen klare regler, men som sagt tror jeg praksis vil gi oss flere retningslinjer i nærmeste fremtid.

8 LITTERATURLISTE

8.1 Litteratur

Andenæs, Johs, Norsk straffeprosess bind I, Universitetsforlaget, Oslo 1994, s.78, s.171-176, s.257, s.294 og s.376-390

Bjerke, Hans Kristian og Keiserud, Erik, Kommentarer til straffeprosessloven, bind I, 3. utg., Universitetsforlaget, Oslo 2001

Christie, Nils, Kriminalitetskontroll som industri. Mot GULAG vestlig type?, 1993, s.137

Ege, Oddvar, Forlik i straffesaker i tysk straffeprosess, Juristkontakt nr. 3 1994, s. 13-16

Eskeland, Ståle, Akademisk forlag. Oslo 2000, s.56-57, s.130-132 og s.501-517

Hov, Jo, Rettergang I Sivil og straffeprosess, Papinian Oslo 1999, s.75-94

Hov, Jo, Rettergang II Straffeprosess, Papinian Oslo 1999, s.77, s.86-93, s.116-117, s.164-171, s.215-227 og s.315-328

Kjelby, Gert Johan, Forhandlinger og avtaler mellom påtalemyndigheten og siktede – straffeprosessuelle forlik?, Kritisk Juss nr. 4 1996, s. 227-256

Lind, Åge, Engelsk-Norsk juridisk ordbok, Cappelen akademisk forlag 2000

Møse, Erik, Menneskerettigheter, Cappelen akademisk forlag, Oslo 2002

Nowak, Manfred, U.N Covenant on Civil and Political Rights, CCPR Commentary, N.P. Engel, Publisher Kehl – Strasbourg Arlington, s.264

Skaflom, Ingolf, Om straff og kjøpslån, Lov og Rett 1992, s. 309-310

Kriminalitetskontroll som industri. Mot GULAG vestlig type? (1993) s. 137

Aal, Jørgen, Rettergang og menneskerettigheter, Universitetsforlaget Bergen 1995, s.223-224

8.2 Lover

Almindelig borgerlig straffelov, 22. mai nr. 10 1902 – Straffeloven

Lov om rettergangsmåten i straffesaker, 22. mai nr. 25 1981 – Straffeprosessloven

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett, 21. mai nr. 30 1999 - Menneskerettsloven

8.3 Forarbeider

NOU 1997:15, Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet, pkt. 6.9 Bruk av kilder

Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven mv (etterforskningsmetoder mv), pkt. 17.1 Ulike spørsmål om vitner og pkt. 17.3 Annet vederlag enn penger

Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) Bruken av varetektsfengsling mv. pkt. 6 Straffutmålingen ved tilståelse eller forklaring som i vesentlig grad bidrar til at saken blir oppklart

Ot.prp. nr. 66 (2001-2002) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (hurtigere straffesaksbehandling, varetektsfengsling i isolasjon mv.), pkt. 2.1 hurtigere straffesaksbehandling

Inst.O nr. 3 (1999-2000) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven mv. (etterforskningsmetoder mv.) pkt. 15 Ulike spørsmål om vitner

Inst.O nr. 68 (2001-2002) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (hurtigere straffesaksbehandling, varetektsfengsling i isolasjon mv.) pkt. 2.1 Sammendrag

8.4 Rettspraksis

8.4.1 Avgjørelser fra tingrett

Asker og Bærum tingrett, 04.09.2003

Tønsberg tingrett, 11.09.2003

TOSLO-2004-36427

Aust-Agder tingrett, 17.11.2004

Halden tingrett, 31.03.2005

8.4.2 Avgjørelser fra lagmannsrett

LA-2001-641 (RG-2002-362)

LB-2001-2430 (RG-2002-88)

LB-2003-1744

LG-2004-35389

LB-2003-8748 (Borgarting lagmannsrett, 06.07.2004)

LA-2003-13568 (Agder lagmannsrett, 24.08.2004)

LA-2005-3008 (Agder lagmannsrett, 28.04.2005)

LB-2005-7402

8.4.3 Avgjørelser fra Høyesterett

Rt-1930-344

Rt-1931-726

Rt-1960-1357

Rt-1994-73

Rt-1994-1139

Rt-1995-238

Rt-1995-242

Rt-1995-792

Rt-1995-1922

Rt-1995-1975

Rt-1996-218
Rt-1996-1012
Rt-1999-1895
Rt-2000-3
Rt-2000-31
Rt-2000-929
Rt-2000-2072
Rt-2001-863
Rt-2002-1591
Rt-2004-492
Rt-2004-759
Rt-2004-1287
Rt-2004-1304
Rt-2004-1491
Rt-2005-314
HR-2005-01733-A (Avgjørelse av 03.11.2005)

8.4.4 Avgjørelser fra menneskerettsdomstolen

Funke vs. Frankrike, A 256-A (1993)

8.5 Rundskriv

Riksadvokatens rundskriv, 26. april 2000: Vederlag til politiets kilder og provokasjon som etterforskningsmetode

9 LISTER OVER TABELLER, FIGURER M V

Vedlegg 1: Eksempel på plea bargain-avtale fra USA

